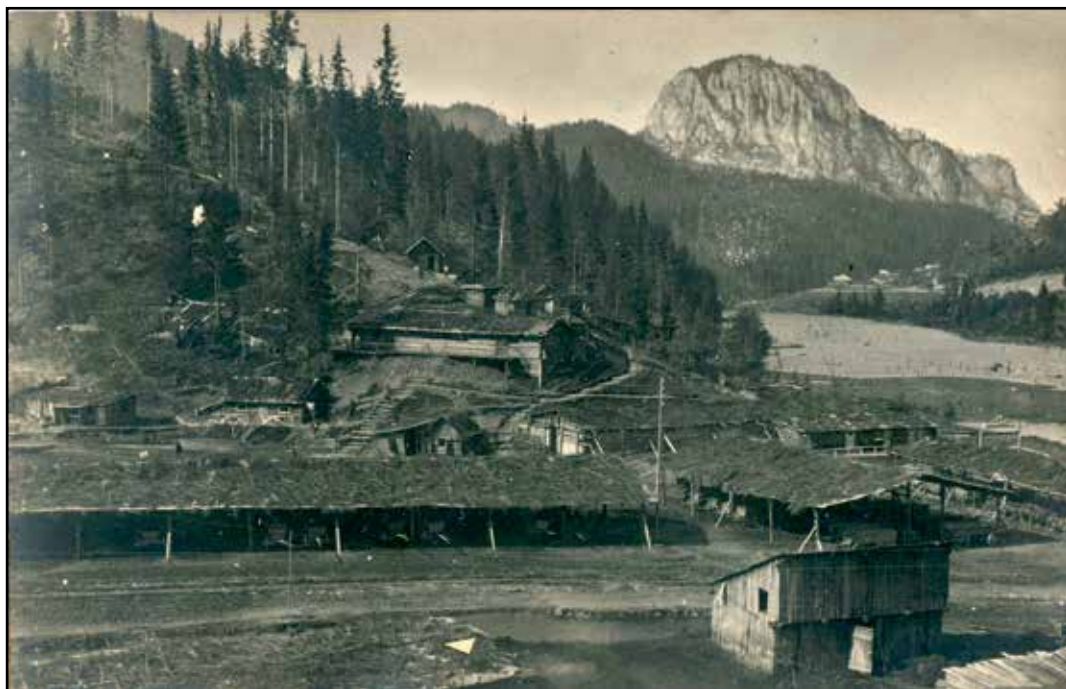

NAGY JÓZSEF

**AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ HADIESEMÉNYEI
A BÉKÁS- ÉS TÖLGYESI-SZOROSOKBAN
(1916–1917)****A Román Királyi Hadsereg támadása a gyergyói térségben
1916. augusztus 27-én**

A cs. és kir. 72 gyaloghadosztály táborhelye a Gyilkos-tó partján (Ördög Róbert tulajdona)

1916-ban már két éve zajlott az első világháború. A Központi Hatalmak, Németország és Ausztria–Magyarország hadseregei három fő hadszíntéren folytattak hadműveleteket az Antant hatalmak túlerejével szemben. Nyugaton, Franciaország keleti területein, Németországgal állt szemben Anglia és Franciaország. A német hadseregek 1916 elején nagyméretű offenzívát indítottak Verdunnél, mely őszre közel egymillió katona halálához vezetett mindkét oldalon, de áttörést nem eredményezett. A dél-nyugati arcvonalon, Olaszországgal

TÖRTÉNELEM

A keleti hadszíntér 1916–1918

állt szemben Ausztria–Magyarország, mely sikeresen hárította el az 1915 nyara óta meg-megújuló olasz támadásokat az Alpok vidékén. Keleten, Bukovinától a Balti-tengerig, Németország és Ausztria–Magyarország hadseregei álltak szemben Oroszország több millió fős haderejével. Az orosz hadvezetés 1916. június 4-én indított a Monarchia csapatai ellen nagyméretű offenzívát, mely részleges áttörést eredményezett az osztrák–magyar védelem arcvonalán. A Bruszilov-offenzíva eredményeképpen a Monarchia vesztesége több mint fél millió katona volt. A dualista állam súlyos katonai helyzetét a keleti hadszíntéren kitartó német csapatok ellensúlyozták. Az ötvenkétmillió lakossal rendelkező Birodalomban 16 000 gőzmozdony járt-kelt, hogy a harcterekre szállítsa a katonákat, az élelmet és a muníciót, amely 1916-ban még közel hárommillió katonával rendelkezett a különböző hadszíntereken.¹ A fokozódó gazdasági nehézségeket az elfoglalt területek gazdasági kihasználásával (Szerbiát 1915 őszére sikerült legyőzni) és a több százezer orosz és olasz hadifogoly munkába állításával próbálták ellensúlyozni.²

Románia a világháború első két évében semlegességet tanúsított, hiszen a politikai elit elgondolása szerint döntő állásfoglalás veszélybe sodorhatta volna az állam létét. Azonban 1916-ra központi politikai céllá vált a magyarországi románok lakta vidékeknek Romániához csatolása. Ausztria-Magyarország megtámadását döntően befolyásolta a Monarchia 1916. júniusi veresége a keleti hadszíntéren. Augusztus 17-én a román kormány titkos szerződést kötött az Antant-hatalmakkal, és elrendelte a haderő mozgósítását.

1916. augusztus 27-én este a négy hadseregből álló Román Királyi Haderegnek három hadserege (380 000 fő) támadt az Erdélyt övező Keleti- és Déli-Kárpátok szorosain át közel 500 km-es szakaszon, Orsovától a Borgói-hágóig. Az Erdélyben lévő osztrák-magyar 1. hadsereg létszáma a támadás kezdetén 34 000 fő volt. Parancsnokává a nagyszebeni szász származású báró Arz Art-

---

1 *Magyarország hadtörténete*. II. kötet. Szerk.: LIPTAI Ervin. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985. 82.

2 Az Osztrák-Magyar Monarchia szárazföldi hadereje három elemből tevődött össze. A Birodalom teljes területéről nyerte kiegészítését a cs. és kir. Közös Hadsereg. A cs. és kir. Landwehr (osztrák véderő) és a m. kir. Honvédség alkotta a második vonalat. A harmadik vonal a cs. és kir. Landsturm és a m. kir. Népfelkelés volt. A cs. és kir. Hadsereg vezényleti nyelve német volt. A m. kir. Honvédség és a m. kir. Népfelkelés Magyarországról nyerte kiegészítését, és vezényleti nyelvük magyar volt.

A román hadszíntér 1916–1917

hur von Straussenburg³ gyalogsági tábornokot nevezték ki. Az osztrák-magyar hírszerzés a támadást szeptember elejére várta. A Monarchia csak augusztus folyamán tudott – részben leharcolt – csapatokat Erdélybe küldeni a különböző hadszínterekről. A váratlan betörés első heteiben a román csapatok 7-8-szoros túlerőben voltak.⁴

3 Arz Arthur Albert Freiherr von Straussenburg vezérezredes (Nagyszeben, 1857–Budapest, 1935). 1915-től hadtestparancsnok az orosz fronton. 1916 augusztusától 1917. március 1-jéig a cs. és kir. 1. hadsereg parancsnoka a román fronton, majd az osztrák-magyar vezérkar főnöke 1918. november 3-ig.

4 NAGY Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916-1917.* I. kötet. A m. kir. Honvédelmi Ministerium kiadása, Budapest, 1924. 70.

A román 4. (Északi) hadsereg⁵ 14. (tartalék) gyaloghadosztályának⁶ három ezrede támadt augusztus 27-én este 21 órakor a Békás- és Tölgyesi-szorosok főútvonalain át, a Gyergyói-medence irányába. A hadosztály a Broșteni–Kis Beszterce–Bicaz vonalon helyezkedett el a támadás előestéjén. A Paraschiv Vasilescu⁷ dandártábornok vezette alakulat tizenkét gyalogzászlóaljjal és hat tüzérüteggel rendelkezett. A seregetest támadásának célja, a Gyergyói térség megszállása után, a Maros-völgyének és a Görgényi-havasok átjáróinak elfoglalása volt.⁸ A határőrizeti szerveket teljesen meglepte a támadás, annak elle- nére, hogy a Nagyszebenben székelő erdélyi katonai kerület parancsnoksága már nyár óta rendelkezett információkkal egy román támadás lehetőségéről, azonban az osztrák-magyar 1. hadsereg parancsnoksága csak augusztus 14-től kezdte meg a határvédő alakulatok szervezését.

Pilisi Lajos újságíró a következőképpen emlékezett a betörés napjára: „A határszélek készületlenségét bizonyítja, hogy a legtöbb helyen még a megroha- nás órájában is barátságosan érintkezett a magyar közösség a közük rendelt román tisztviselőkkel és katonákkal. A gyergyóbékási szoros felől este tizen- egykor érkezett meg a román hadüzenet híre. Rüll Gottlieb határrendőrtiszt jelentette telefonon, hogy a románok megtámadták a határt. A megtámadottak megerősítésére Zareczky Jenő főhadnagy sietett elő Tölgyesből, de csapatát már nem tudta a határra vezetni, mert a román katonák a gyenge határerők le- gázolása után, Tölgyes felé nyomultak előre.”⁹ A tölgyesi öreg plébános, Balog Lajos ágyából szaladt ki, csak azt hozva magával, amit hátára vehetett. Útjából vissza akart fordulni plébániájához, de nem engedték meg. A békási plébános, Ferencz Sándor talárist és kabátot Szentmiklóson vett magára.¹⁰

A túlerő mindenhol gyors kezdeti sikereket ért el. A román 14. gyaloghad-

---

5 1916. szeptember 2-án a román 4. hadsereg létszáma közel 110 000 fő volt.

6 A legkisebb, több fegyvernemből álló, önálló harctevékenységre képes hadműveleti egység.

7 Paraschiv Vasilescu hadosztálytábornok (1864–Bukarest, 1925). 1916. augusztus 15. és október 20. között a 14. tartalék gyaloghadosztály parancsnoka. 1916. október 27-én a *Mihai Viteazul Katonai Rend* kitüntetésben részesült a Gyergyótölgyes–Maroshévíz hegyi átkelő elfoglalásáért.

8 IOANIȚIU, Alexandru: *Războiul Românii 1916–1918*. Vol. I. Tipografia Geniului, București, 1929. 29–33. (A továbbiakban: IOANIȚIU 1929).

9 *Helytörténeti Füzetek*. 1. (2000). 2. szám. 65.

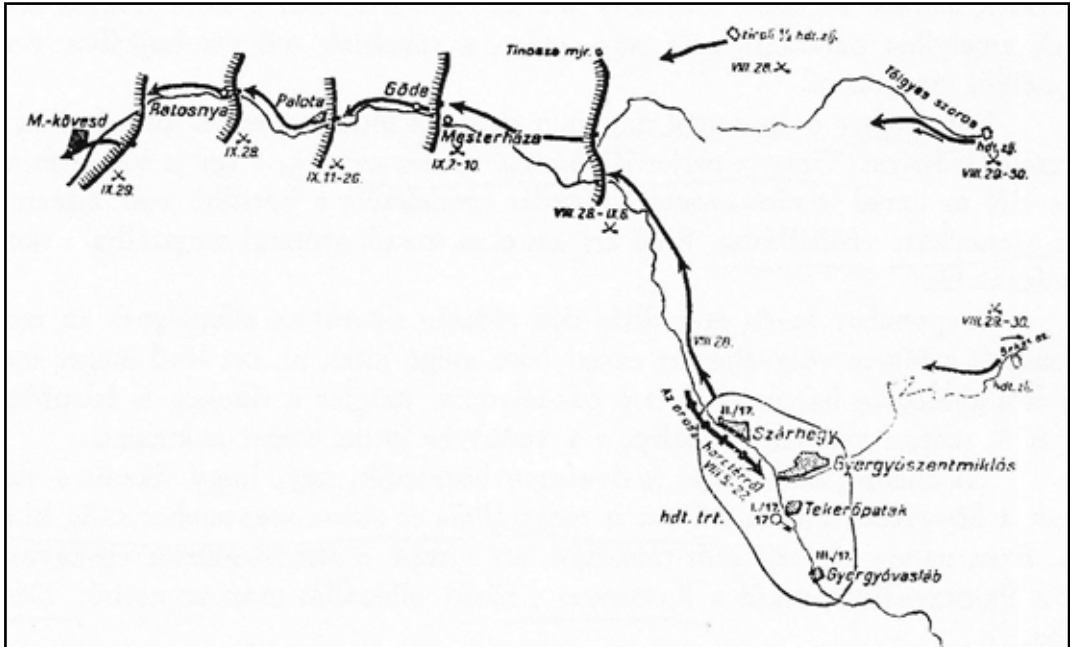
10 MAGYARI András: *Gyergyóalfalu a történelem sodrában*, Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 1997. 83. (A továbbiakban: MAGYARI 1997).

A védelmi vonal maradványai az Égett-butkán

osztály fálticeni-i 56. gyalogezrede a Bélbori-medencét foglalta el (négy zászlóalj), a Piatra Neamț-i 55. gyalogezred a Tölgyes–Borszék vonalon támadott (négy zászlóalj), míg a bákói 67. gyalogezred a Békás-szorosban nyomult előre (három zászlóalj és egy tartalék). Egy gyalogezred létszáma 2500-3000 fő körül mozgott. Az 56. gyalogezred Fálticeni városából augusztus 16-án indult el a magyar határ irányába. A feltűnés elkerülése végett a zászlóaljak csak éjszaka meneteltek, nappal falvakban pihentek. Az ezred augusztus 23-án bevonult Broșteni városába, ahol a legénység számára fejenként 400 töltényt osztottak ki.¹¹ Az alakulat augusztus 27–28. éjszakáján Glodu település irányából támadta meg a Bélbori-medencét. Constantin Dăscălescu alezredes, az 56/I. zászlóalj parancsnoka, augusztus 28-án reggel érte el Bélbor települést csapatával. A határzónában csupán néhány csendőr próbált ellenállni a támadóknak: „Az esztenában megtaláljuk a pontos a helyét a két halott magyar csendőrnek. Valóban, Rotariu őrnagy úr a Glodu-i ösvényen haladt három századával, mikor három csendőr észrevette, akik tüzelni kezdtek rájuk és veszteséget okoztak. Később mindhárom csendőrt sikerült elfogni. Rotariu őrnagy parancsba adta, hogyha bármelyikük szökni próbál, a hátramaradottakat lőjék főbe. Mi történt? Egyiküknek sikerült megszöknie, ezáltal feláldozta a másik kettőt. Egyik napon az őrnagy úr személyesen fejezte ki elégedettségét nekem, melyre én nem tud-

11 DĂSCĂLESCU, Alexandru: *Jurnal operativ de pe câmpul de războiu cu Regiment 56 Infanterie. Antologie eroică*. Tipografia Beram-Tatăl, Roman, 1923. (kézirat) (A továbbiakban: DĂSCĂLESCU kézirat).

A m. kir. 17. népfelkelő gyalogezred visszavonulásának útvonala 1916.08.28–1916.10.03

*tam sem jó, sem rossz választ adni. Tudtam a tisztikar véleményét az esetről, hogy nem tartják lovagias tettetnek.*¹²

A gyergyói átjárókat a m. kir. 16. népfelkelő hegyidandár (Bernátsky Kornél ezredes), székesfehérvári 17. és budapesti 29. népfelkelő gyalogezredének zászlóaljai védték (öt zászlóalj és két üteg),¹³ amelyek augusztus 28. és szeptember 3. között sikertelenül próbáltak ellenállni a Gyergyói-havasok nyugati peremhegyein.¹⁴ Augusztus 28-án a dandár alárendeltségében lévő egyetlen tüzérüteg elégtelen volt ahhoz, hogy Borszék térségéből tüzellel tudja lezárni a Tölgyes felől támadó román csapatok útvonalát. A temesvári és nagyváradi tüzérek megerősített menetteljesítményekkel változtatták állandóan lövegeik tüzelőállásait, hogy hatékonyan támogathassák a gyalogság harcát. Miután szeptember 2-án feladták Borszéket, 4-én Maroshévízre vonultak vissza a magyar népfelkelők kis létszámú csapatai.¹⁵ Szeptember 3-án Dăscălescu alezredes 56/I. zászlóal-

12 DĂSCĂLESCU kézirat.

13 *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története.* Szerk.: REÉ László, DOROMBY József. Reé László Könyvkiadó és Terjesztővállalat, Budapest, 1939. 393.

14 *A m. kir. székesfehérvári 17-ik honvéd gyalog és népfelkelő ezredek története.* Szerk.: SIPOS Gyula. Csitáry Jenő Könyvnyomdája, Székesfehérvár, 1938. 216–218.

15 *A magyar tüzér. A magyar tüzérség története.* Szerk.: FELSZEGHY Ferenc. Reé László Könyvkiadó

ja a környező Lomás patakán vonult Maroshévíz irányába: „Épphogy kicsit megpihentünk, hogy tartalékélelmünkből együnk, erős tüzéségi tüzet kaptunk. Először találoztunk hasonló helyzettel. Szent Illés villámai hulltak a fejünk felett, a lövedékek dörrenését fokozta a visszhangzó völgy. A legénység és a tisztek szájában megállott a falat, nem tudták, hogy milyen intézkedést hozzanak. Rövid idő múlva a tüzelés fokozódott, mivel csodálatraméltó módon bekapcsolódva végig pásztázta a völgyet két géppuska. Amikor észrevettem, hogy tüzelnek a géppuskák, magamhoz vettem az embereket és az ellenség irányába lévő hegyerincig rohanva, a hegy előtt húzódtunk meg, hogy a tüzéség tüzétől megszabaduljunk. Elérve a gerincet, az ellenség orra elé húzódtunk le, melynek drótakadállyal és farönkökkel megerősített állásai előttünk 500 m távolságra voltak. (...) Teljesen megszakadt a századok között a kapcsolat. Egyes tisztek elveszítették a fejüket.”¹⁶

Szeptember 6-án, Maroshévíz környékéről, a román 55. gyalogezred átkaroló támadása elől Gödemesterházára vonultak vissza a m. kir. 17. népfelkelő gyalogezred századai. A népfelkelők közül ekkor sokan fogságba estek. Szeptember végére Dédánál, majd október 3-ig Szászrégennél várták be az osztrák-magyar támogató csapatok beérkezését. Ennek lehetőségét a román 14. gyaloghadosztály lassú, tapogatózó előnyomulása tette lehetővé. Szeptember 7-én a román csapatok elfoglalták Gyergyóditrót, egy nap múlva Gyergyószentmiklóst. A népfelkelő csapatok másik része a Libán- és Bucsin-tetőkön át visszavonulva, a Székelyudvarhely–Parajd vonalra helyezte át védőállását.

A kiürítési rendelet következtében a gyergyói lakosság a támadás másnapján pánikszzerűen menekülni kezdett az ország belső területeire. Pálffy Endre, maroshévízi református lelkész megrázóan írta le az eseményeket: „Lovas és ökrös szekerek végeláthatatlan hosszú sora kaotikus összevisszaságban, megrakva mindennel, mit ijedt kapkodás komikusan összeválogatott, a legértékesebbnek, a legszükségesebbnek ítélte. Csoda-e, hogy fali órát, tükröt, képet, czimbalmot sokat láttunk, de otthon maradt a disznó, szabadjára engedték a tehenet, kamrába hagyták a zsák lisztet. Aki csak gyalogszerrel futhatott, a malacját hajtja, húzza hosszú kötélén. S sok, nagyon sok a mezítlábas gyerek.

és Terjesztővállalat, Budapest, 1939. 248–249. (A továbbiakban: FELSZÉGHY 1939)

16 DĂSCĂLESCU kézirat.

Már nem is sírnak, a kétségbeesés forró izgalmában már a könnyek forrása is kiapadt. Nekünk is mennünk kellett. Látjuk, hogy nem vaklárma már, nem ijedős pánik ez a rémítő futás, a maradás erős eltökéltségét, a »nekem már úgy is mindegy« letargiáját az életmentés minden diadalmaskodó ereje váltja fel.»¹⁷ A lakosság tekintélyes része szeptember 1-jére nyugati irányba menekült, nagyobbbrészt a Bucsin-tetőn át. Alfaluban napokig torlódtak a környező falvak szekerei. A Bucsin-tetőn éjjelente Parajdig égtek a tábortüzek, ahol a családok szekereik mellett készítettek főtt ételt maguknak.¹⁸ Utána megkezdődött a Maros–Torda vármegyébe tartó hosszú út, ahol különböző vidékeken kaptak szállást, vagy vonattal tovább szállították az embereket az Alföldre.

A gyergyói községeket megszálló román csapatok különbözőképpen viselkedtek a helyi lakossággal szemben, döntő tényező volt az alakulatok fegyelmettség. A katonák elsősorban élelmet és a lovaknak takarmányt kíméletlenül rekviráltak, a települések nagyobb részét kifosztották. Az otthonmaradt lakossággal szembeni incidensek napirenden voltak. Gyilkosságok azonban csak elvétve fordultak elő. Legsúlyosabb incidens Gyergyószárhegyen történt szeptember 22-én, ahol a község bíróját és további hét előljárót kivégeztek, mivel robbanás történt egy házban, ahová román katonákat szállásoltak be. A vád szerint a helyi lakosság merényletet követett el a megszállókkal szemben.¹⁹

Gyergyóújfaluba többek között szeptember 16-án érkezett egy román gyalogzászlóalj, amely kéthetes itt-tartózkodása alatt 200 szarvasmarhát, számos lovat és sertést rekvirált. A román katonák a Libánban bujdosó férfiak közül két embert löttek agyon. A helyi lakosság közül lecsúszott emberek is kihasználták a zűrzavaros helyzetet, és több üzletet, lakást törtek fel.²⁰ Több településen fordult elő, hogy helyiek tömegesen vettek részt az üresen maradt házak kifosztásában. A román csapatok október első napjaiban vonultak ki a gyergyói településekről. Kilyénfalváról 22 férfit és nőt vittek magukkal a poggyász elszállítására, akik közül csupán egy férfi tért vissza később.²¹

---

17 CZIRJÁK Károly: *Taplóczától Maroshévízig, avagy Maroshévíz monográfiája*. Státus Nyomda, Maroshévíz, 2010. 44.

18 MAGYARI 1997. 84–85.

19 LÁNG Melinda: *Szépapám rossz időben rossz helyen. Az 1916-os gyergyószárhegyi tragédia*. In.: *Művelődés*. 1. (2012) LXV, 14–15.

20 GARDA Dezső: *A falutörvényektől a közbirtokosságig. Gyergyóújfalu monográfiája*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. 172–173.

21 FODOR Ferenc: *Kilyénfalva. Falumonográfia*. Marosvásárhely, 1955. 34.

Az osztrák-magyar csapatok ellentámadása

A cs. és kir. 1. hadsereg a Maros vonaláig tervezte csapatainak hátravonását a Keleti-Kárpátokból, míg a különböző hadszínterekről ellentámadáshoz elegendő sereget nem érkezett Erdélybe.²² A német szövetséges hadvezetés szín-

IV. Károly császár és király (jobbra) és Lütgendorff altábornagy (balra) megszemlélik a cs. és kir. XXI. hadtest csapatait 1917. január 18-án

²² Az osztrák-magyar 1. hadsereg létszáma 1916. szeptember 19-én: 45.260 fő gyalogos, 2288 lovas, 217 géppuska, 234 löveg. Októberre további seregettek kerültek a hadsereg alárendeltségébe.

tén egy hadsereget küldött Dél-Erdélybe, mely 1916. szeptember 26. és 1917. január 10. között, a déli szorosok visszafoglalását követően, támadásba lendült, és Dél-Romániát megszállta Moldva déli határáig. A román hadvezetés orosz szövetségesétől kért támogató hadosztályokat, mígnem a Szeret-folyó vonalán 1917 elejére stabilizálódott helyzete. Dobrudzsa ellen Bulgáriából német-bolgár hadosztályok indítottak offenzívát, mivel Bulgária is belépett a háborúba a Központi Hatalmak oldalán. Ez alatt az osztrák-magyar (cs. és kir.) 1. hadsereg a Keleti-Kárpátok szorosainak visszafoglalását és védelmét kapta feladatul, hogy tehermentesítse a délen támadásba átmenő német hadsereget. Arz gyalogsági tábornok hadseregének ellentámadását 1916. október 5-én indította meg, ami napok alatt gyors sikereket hozott a frissen beérkezett osztrák-magyar hadosztályok segítségével. Az Ojtozi-szorostól a Tölgyesi-szorosig, nagyobb részét október közepére, a történelmi határra vonultak vissza a román csapatok.

A Maros-völgyében a pozsonyi m. kir. 37. honvéd gyaloghadosztály²³ ezredei vonultak fel a támadáshoz (pozsonyi 13., nyitrai 14., trencsényi 15., soproni 18. gyalogezredek és a 37. tábori tüzérdandár). A hadosztály Háber János altábornagy parancsnoksága alatt, vasúti szállítással érkezett az ukrán síkságról szeptember közepén Erdélybe: „*A román hadüzenet után is megindultak a vonatok a veszélyeztetett erdélyi határ felé. Ezek a vonatok nem közlekedtek olyan sűrűn, mint az 1914-esek. Ezek a vonatok már a többi harctereken elcsigázott csapatokat szállították. Ezeken a vonatokon már kevés volt a virág és a nóta. Ezeknek a vonatoknak az utasai már tudták, hogy mi a háború. És mégis! Minden utasuk szívesen utazott.*”²⁴ A csapatok magyar, szlovák és német (cipszer) anyanyelvű legénységből álltak. Nagyfokú haditapasztalatot szereztek az orosz harctéren eltöltött két év alatt. Ez döntő tényezőnek bizonyult a túlerőben lévő, de puskaport nem szagolt román csapatokkal szemben, amelyek harcászata a békeévek elképzelésein alapult, akár csak 1914-ben a Monarchia esetében. A 37-es honvédek Szászrégennél indították meg támadásukat október 7-én, és már 11-én elfoglalták Maroshévíz települést. A galíciai nagy nyári veszteségek miatt

23 Egy honvéd gyaloghadosztály két dandárból és dandáronként két gyalogezredből állt. 1914 őszén egy gyalogezred három zászlóaljból, zászlóaljanként négy-négy századból állt. Egy gyalogszászad létszáma 250 fő, egy honvéd gyaloghadosztály ütközetlétszáma 12.000 fő volt.

24 FELSZEGHY1939. 244.

a seregtest ütközetlétszáma a támadás kezdetén 3834 fő volt.²⁵

Október 13-ára Gyergyóhollóig nyomult előre a hadosztály, ahol a román csapatok ellenállásába ütközött. Háber altábornagy törzsével előbb Maroshévízre, majd október 19-től Borszékre települt.²⁶ A román 14. gyaloghadosztály a Tölgyesi-szorosba vonult vissza.²⁷ Hrnicsjár Lajos tartalékos hadnagy továbbképző tanfolyamról érkezett a nyitrai 14. honvéd gyalogezred után Erdélybe: „A 37. hadosztály önkéntesei, nemzeti lobogókkal feldíszítve indulunk a frontra.²⁸ Iga-zi lelkesedéssel indultunk oda. Egyelőre Kolozsvárig vagyunk irányítva, tehát tudjuk, hogy átutazunk hazánkban a román arcvonalra és saját ezredünkhöz kerülünk. Kolozsvárig vidám nótaszóval utazunk, itt kapjuk a továbbirányítást, de a nagy vonattorlódások miatt 2 napig vesztegelünk. Az erdélyi állomásokon szomorú képeket lehet látni: a szerencsétlen menekültektől hemzseg minden út, minden község. Néhol érdeklődünk az ellenség holléte felől és halljuk, hogy már Szászrégenben tanyáznak. Persze verjük a mellünket, »hiszen csak érkezünk oda mi, majd ellátjuk a bajukat.«

Szeptember 26 – október 8. A jóslásunk be is teljesedett, amint Szászrégenbe beérkeztünk az ezredhez, 2 napra reá már zavarjuk a románokat. (...) Megkezdődik az előnyomulásunk, a románok oly gyorsan vonulnak vissza, hogy alig kerül sor az utóvédjeikkel való összeütközésre, máris visszavonulnak. Mindamellet azon tapasztalatra jutottam, hogy mint önkéntes rajparancsnoknak, a folytonos erőltetett menet 220 éles töltennyel még a tiszti koszt mellett sem a legkellemesebb foglalkozás. A románok a hidakat mind elrombolták, a falvak lakatlanok és az utánszállítás néha – ha a hidak rendbehozatala több időt igényelt – 2-3 napig is késett, és akkor a Maros vizével töltöttük meg a gyomrunkat. Ilyen viszonyok között alig vártuk, hogy a határt elérjük és vége legyen a túlfeszített menetelésnek.”²⁹ A román 14. gyaloghadosztály tetemes veszteséget szenvedett a visszavonulás alatt. Egészségügyi oszlopa a sebesültekkel a Ve-

---

25 Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Első világháborús gyűjtemény, M. kir. 37. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság iratai (A továbbiakban: HL 37. honv. gy. ho.), 12. doboz (Hadműveleti csoport, 1001–1030. op. sz.). 78.

26 HL 37. honv. gy. ho. 12. doboz. 79.

27 NÉMETH Károly: *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története*. II. kötet. M. kir. B. M. Kísérleti Nyomda, Budapest, 1927. 77–82. (A továbbiakban: NÉMETH 1927)

28 A frontvonal két, egymással szemközt kialakult arcvonal összessége. Tágabb értelemben az a terület, ahol a felek egymás ellenében kifejtett harctevékenysége folyik (hadszintér).

29 NÉMETH 1927. 149.

ress Szakáll-patak völgyébe vonult vissza. A fálticeni-i 56. gyalogezred 700 hősi halottat, sebesültet és fogságba esettet veszített 1916. augusztus 27 óta.³⁰

A Laposnya-völgyén át (Görgényi-havasok) a Budapesten felállított cs. és kir. 72. gyaloghadosztály támadott, amely több erdélyi menetzászlóaljat³¹ is magába foglalt (budapesti 32/I., kaposvári 44/I. és 44/V., marosvásárhelyi 62/V., besztercei 63/VII. és 63/VIII., nagykanizsai 48/I. zászlóalj, egy 82-ös székely gyalogezredbeli menet félzászlóalj és a m. kir. 72. honvéd tüzérdandár).³² A hadosztály parancsnoka Alexander Emil Bandian altábornagy volt, akinek csapatai több napi támadó hadművelet után, október 12-én vonultak be Gyergyószentmiklósra. A román 8. gyaloghadosztály október 10-én kapta meg a visszavonulási parancsot a román 4. hadsereg parancsnokságától, majd a se-regtest nagyobb része a Békás-szorosba vonult vissza.³³ Október 13-án a 72. gyaloghadosztály a Gyergyószentmiklós-Gyergyóbékás útvonalon lendült támadásba. Bandian altábornagy csapatai október 14-én érték el a Békás-szorost és északra a Putna-völgyét. A hadosztály parancsnoksága előbb Gyergyószentmiklósra, majd a Békás-szorosba települt.

Október 14-én a 37. honvéd és a cs. és kir. 72. gyaloghadosztályokat közös parancsnokság, a Tirolból érkező cs. és kir. XXI. hadtestparancsnokság³⁴ alá rendelték,³⁵ Kasimir von Lütgendorff³⁶ altábornagy irányításával, aki először Gyergyóalfaluban, majd Gyergyószentmiklóson székelt. Lütgendorff altábornagynak a cs. és kir. 1. hadsereg (Arz gyalogsági tábornok) október 12-i utasítá-

---

30 DĂSCĂLESCU kézirat.

31 A gyalogezredek otthon maradt pótzászlóalj-parancsnokságai általában havonta állítottak fel és képeztek ki egy menetzászlóaljat újoncok bevonultatásával, mely a harctéren tartózkodó gyalogezred veszteségeit pótolta.

32 A világháború alatti átszervezések következtében, 1917 tavaszán a következőképpen nézett ki egy cs. és kir. gyalogezred szervezete: három gyalogzászlóalj, melyek három-három gyalogszázadból és egy-egy géppuskás-századból álltak, egy gyalogágyús szakasz (két ágyú), egy 9 cm-es aknavetőraj (két aknavető), egy gránátvetőraj (két gránátvető), két fényszóró raj, műszaki század és egy távbeszélő szakasz.

33 IOANIȚIU 1929. 115.

34 A hadtest háborúban több hadműveleti egységet (hadosztályokat) összefogó seregtest. Parancsnoka gyalogsági tábornok vagy altábornagy. A hadtest alárendeltségébe két-három hadosztály tartozott. Két-három hadtest egy hadsereget alkotott. Egy hadseregarcvonal két-három hadsereget foglalt magába.

35 HL 37. honv. gy. ho. 12. doboz. 753.

36 Kasimir Dominik Freiherr von Lütgendorff gyalogsági tábornok (Graz, 1862–Bécs, 1958). 1914–15-ben az orosz fronton volt hadosztályparancsnok. 1916. március 14-től a cs. és kir. XXI. hadtest parancsnoka az olasz, a román, majd 1918. április 28-tól az olasz fronton. Az összeomlás után, 1922-től Budapesten, 1946-tól Bécsben élt hátralevő életében.

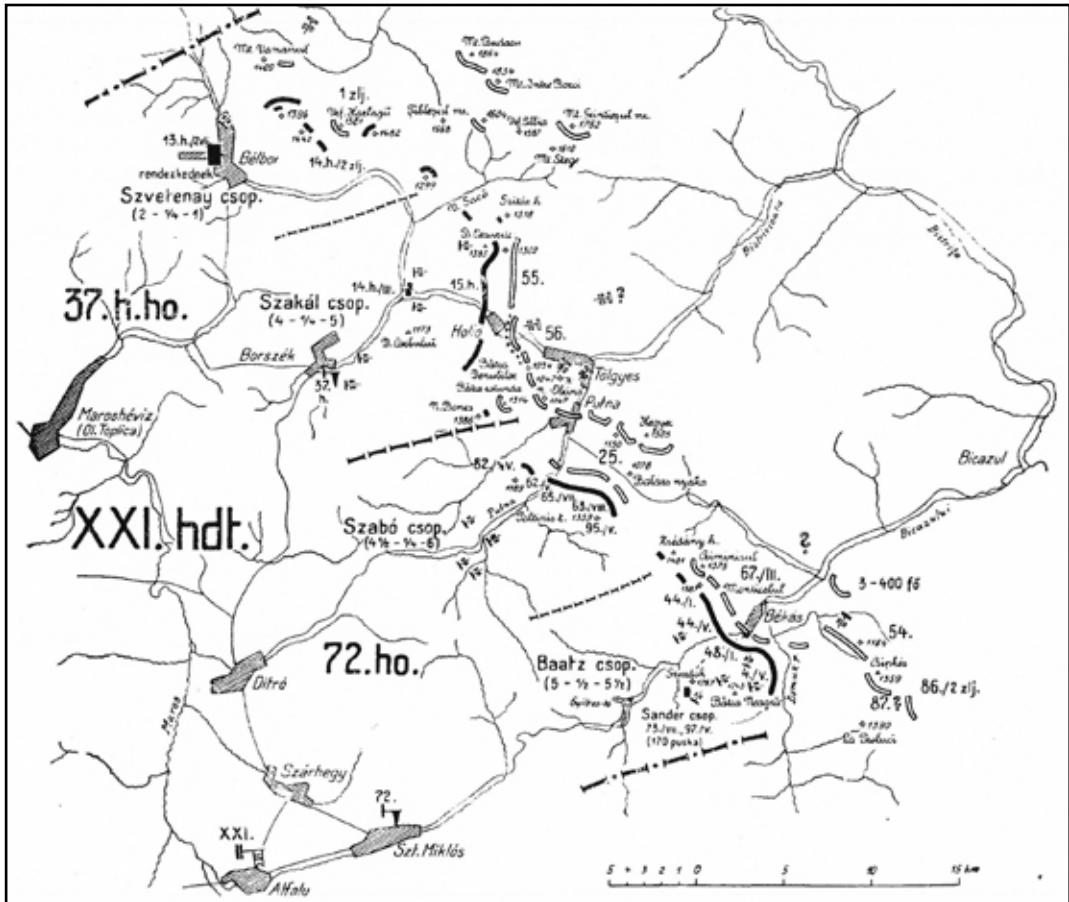
A cs. és kir. XXI. hadtest ellentámadása 1916. október elején

sai szerint, támadásával a Békási- és Tölgyesi-szorosok elfoglalása után, Piatra Neamț (Karácsonkő) városáig kellett volna előnyomulnia. A hadtest összesen 8000 puskával rendelkezett, ami elégtelen volt a hadművelet végrehajtásához. Ez alatt a csíki és háromszéki hegyszorosokban hasonlóan ment végbe a cs. és kir. 1. hadsereg előnyomulása a román 4. hadsereggel szemben. Délen pedig a német 9. hadsereg október elejére, két román hadseregre mért vereséget, melyek visszavonultak a Déli-Kárpátok szorosaiba. A román hadosztályoknak a székelyföldi szorosokban azért is hátrálniuk kellett, mivel északról egyre több csapatot vont ki és helyezett át a román hadvezetés a dél-erdélyi vereségek miatt, az ott küzdő seregetestek megerősítésére.³⁷

Október 16-án a román csapatok Gyergyóhollónál, a Putna-völgyében és a Békás-szorostól délre heves ellenállást tanúsítottak, a cs. és kir. XXI. hadtest előnyomulása megakadt. A 37. honvéd gyaloghadosztály 73. gyalogdandára³⁸ október 16-án érkezett észak-nyugati irányból Bélborba, és csatlakozott a hadosztály zöméhez, így létrejött az összefüggő arcvonal a Keleti-Kárpátok vona-

37 IOANIȚIU 1929. 116.

38 Pozsonyi 13. és soproni 18. honvéd gyalogezredek.

A cs. és kir. XXI. hadtest helyzete 1916. október 21-én

lán, az addigi keleti-hadszíntér legdélebbre lévő csapataival (a Bukovinában harcoló cs. és kir. 7. hadsereggel). A pozsonyi honvédek támadása Gyergyóhollótól északra, az Égett-Butka 1385 (Bâtea Arsurilor) magaslatig, északabbra Szárazvölgy és a Fekete-víz folyó vonaláig jutott előre a hegygerinceken.³⁹ A román 14. gyaloghadosztály október 17-én ellentámadást indított, és egy időre visszafoglalta az Égett-Butka magaslatot, amely stratégiai fontosságú volt ebben a zónában.⁴⁰ Az Égett-Butkával szemben, melyet a trencsényi 15. honvéd gyalogezred szállt meg, a Komárnyék 1518 (Comarnic) magaslaton helyezkedtek el a román csapatok. A 37. tábori tüzérdandár lövegei csak késve tudták követni

³⁹ HL 37. honv. gy. ho. 12. doboz. 743.

⁴⁰ NAGY Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916-1917*. II. kötet. A m. kir. Honvédelmi Ministerium kiadása, Budapest, 1924. 30. (A továbbiakban: NAGY 1924).

a szorosbeli gyér úthálózat miatt a hadosztály gyalogságát, hetekig az ütegek szűk völgyekben voltak összezsúfolva. A belövés⁴¹ hosszadalmas volt, és nagy gyakorlatot igényelt a hegyek között.⁴²

Nemsokára híre jött, hogy a román csapatok beásták magukat, ami a harcok csitulásához vezetett. Október 18-án a Gyergyói-havasokban leesett az első hó. A bakák nem voltak felkészülve a hidegre, ezért téli ruházattal sem rendelkeztek.

A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály október 19-én rohammal foglalta el a Csipkés-tető 1359 magassági pontot Gyergyóbékás településtől délre. Azonban október 20-án, a román 14. gyaloghadosztály ellentámadást indított. A román 67. gyalogezred parancsnoka, Anton Gherescu ezredes három gyalogzászlóaljából álló különítménye reggel meglepetésszerű támadást indított a magaslaton hátrahagyott védők ellen, akiknek egy részét sikerült foglyul ejtenie, és a magaslatot birtokba vennie.⁴³ A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály 27 km-es arcvonalon védett, süllyal a Békás-szorosban. Ütközetlétszáma 3700 fő volt, ami azt jelentette, hogy minden 7 méterre jutott egy ember.⁴⁴ A román 4. hadsereg a székelyföldi szorosokban október 28-ig 251 tisztet és 9394 katonát veszített a harcokban. Foglyul ejtett kilenc osztrák-magyar tisztet és 1588 legénységi állományú katonát.⁴⁵

Október utolsó napjaiban beérkeztek a Gyergyói-medencébe a német (bajor) 8. és 10. tartalék gyaloghadosztályok, amelyeket egyelőre a hadvezetés nem bocsátott Lütgendorff altábornagy rendelkezésére. Október 31-re a harcok Gyergyó vidékén néhány napra megszűntek, mivel a román csapatokat kivonták a Tölgyesi- és Békás-szorosokból, és délre irányították. Helyüket orosz csapatok vették át. A román hadvezetés segítséget kért a cári Oroszországtól, amely az orosz 9. hadsereget csoportosította át Északról a Keleti-Kárpátok vonalára, az Ojtozi-szorosig. Délen a német csapatok a Kárpátokból kitörve elfoglalták Târgu Jiut, a dobrudzsai arcvonalon

---

41 A tüzérség először különböző tereppontokra adott le lövéseket, hogy megállapíthassák, miként kell távolságot és irányt változtatni a pontos találat érdekében.

42 *A M. Kir. 37. Honvéd Tüzérdandár Története 1914-1918. I. kötet. A M. kir. 4. honvéd táborigyűszerezred, később 37. honvéd táborigyűszerezred.* Szerk.: BIALOSKURSKI Ödön. Pátria Nyomda, Budapest, 1939. 212. (A továbbiakban: BIALOSKURSKI 1939).

43 IOANIȚIU 1929. 126.

44 LÜTGENDORFF Kázmér: *Gyergyó felszabadítása 1916 őszén. A cs. és kir. XXI. hadtest felmentő hadműveletei.* In.: *Hadtörténelmi Közlemények*, 46. (1934) XXXV. kötet. 236. (A továbbiakban: LÜTGENDORFF 1934)

45 IOANIȚIU 1929. 127.

Kilátás a cs. és kir. 32. gyalogezred állásaiból a Tölgyesi-szorosban

pedig Csernavodát.

Gyergyótölgyesen és a településtől dél-keletre állásban lévő román 56. gyalogezredet október 29-én váltották fel az orosz csapatok. Dăscălescu alezredes megfoghatkozott zászlóalját is kivonták Tölgyesből: *„Az orosz zászlóaljnak nagyon sok géppuskája volt. (...) Az orosz százados franciául mondta nekem:*

– Miért néz olyan bizalmatlanul minket? Önnek volt itt egy százada, nekünk egy zászlóaljunk van. Minden egyes szakasza helyett mi egy századot állítunk.

– Igen, így van százados úr, válaszoltam. Bocsásson meg, de a mi egy szakaszunk megveri az önök két századát. Az orosz elmosolyodott kissé, és elváltunk mély tisztelettel.”⁴⁶

A cs. és kir. XXI. hadtest a Békás- és Tölgyesi-szorosokban

A hegyi terepen megváltozott az addig alkalmazott harcmodor, a lövészárokharc monotonitásával szemben itt többször került sor mozgóharcra, amely min-

---

46 DĂSCĂLESCU kézirat.

dig több ügyességet, bátorságot és erkölcsi erőt kívánt, mint az állásharc. A tüzérség hegyek között nem tudta kifejteni erejét, a tüzérségi előkészítések a túl sok holttér és erdő miatt rövidebbek voltak. A lövegek mozgását nem csak a terepviszonyok nehezítették, de hátrányt jelentett a gyér úthálózat is. Lapos rőppályájú fegyverek helyett a meredek rőppályájúak voltak hatékonyak: tarackok, aknavetők. Mivel kevés volt a tarack, több hegyiútvonalat rendszeresítettek.

Összefüggő harcvonalról szó sem lehetett, gyakran zászlóalj vagy éppen századok vívták önállóan harcukat. Kisebb osztagok, zászlóalj, századok alkalmazása a könnyű megkerülés lehetősége miatt sikeresebb volt. A támadás hegyen sokkal nehezebbé vált, a védelem pedig könnyebben meg tudta tartani állásait. Könnyebb volt a csapatokat rejtetni, és rejtett mozgásban támadni. A támadó csapatok azonban legtöbbször megakadtak a harcászati mélységben. A gyalogság és kísérő hegyi tüzérség zöme rendszerint leküzdötte a terepakadályokat, azonban a közepes és nehéz tábori tüzérség, valamint az utánpótlás lemaradt a rossz útviszonyok miatt. Az egységek vezetése gyakran megszakadt, ezért felértékelődött a gyalogos és a lovas hírvivők fontossága. A katonákra károsan hatottak a rendkívüli megerőltetések, a kedvezőtlen időjárási és terepviszonyok, az út nélkül végrehajtott hegyi menetek. A gyér települések nem nyújtottak elég menedéket. Télen az emberek nem mertek elaludni az általában 1,70 m mély futóárkokban, hogy nehogy megfagyjanak. A megoldást a fedett és fűtött óvóhelyek jelentették, azonban időbe telt, mire azokat állásváltogatás esetén ismét kiépítették.⁴⁷

A román haderő vereségének okai elsősorban vezetési, szervezési és kiképzési természetűek voltak, a világháború addigi tapasztalatait kevésbé hasznosították a katonai vezetők. A csapatoknál hiány volt géppuskákból,⁴⁸ aknavetőkől és kézigránátokból. Egyes román alegységek sikeres teljesítményét és helytállását gyakran keresztülhúzták a magasabb parancsnokságok hibái és a túl későn meghozott, óvatoskodó döntései. A román tüzérségi előkészítések nem voltak megfelelően vezetve. A tüzérség létszáma elmaradt a szükséges mennyiségtől. A könnyű tarackok és a közepes ütegek száma oly kicsiny volt,

47 *Összegyűjtött haditapasztalatok. A XXI. hadtest-, ezred-, zászlóalj-, és század-parancsnokainak tapasztalatai alapján összeállítva.* A M. Kir. Honvédelmi Ministerium kiadása, Budapest, 1918. 1–40.

48 Egy román gyalogezred 2-6 géppuskával rendelkezett a háború kezdetén.

TÖRTÉNELEM

Gyergyó felszabadulása.

Somogyi bakák vonultak be Gyergyószentmiklósr.

Az ellenség keveset pusztított. - Oréi polgármester megkerült. - A vaslábi legyilkolt oláh lakosság.

Dr. Radányi Antal tanár, ismeretlen geográfus, aki az erélyi hávasok egyik legtapasztaltabb ismerője, a gyergyói és gyergyói hadjárásban vezette a kalaszi csapatokat a havasi úton a nemcsak tanja volt a szövetségi csapattal, de részt vett a Gyergyó-szék visszafoglalásában és csapatokkal eredeti oldalán álltak vonult be Gyergyószentmiklósr. Radányi tanár, aki legutóbb óra Marosvásárhelyt van, ezeket mondta el:

— A nagy szövetségi magyarai győzelem után a gyergyói lakosok visszafoglalása az ellenség gyenge utóharcát mellett október 10-én indult meg. Katonák Parajdon állt vonultak a Bucsin-i hágó felé, miután az oláhok a Szovéta feletti Konyhamezőben véres harcok közt a 1777 m. magas Mezőháza felé menekültek vissza a rengeteg felszerelés, stb. hátrahagyásával a Karó-hágón keresztül fejezve mentek el. A Bucsin-i erődön belülről ellenséget tarackjaink gyilkos tűze csakhamar fűtőre kényszerítette; ötézer körben a dr. Radányi kétfő terepmérnöknek némi kis hátsárral véve, katonáik a Tardókö egy 1600 m-es karzatában három oláh századot semmisítették meg. Az előző vereségekben demoralizált ellenség, mecskés körben is jelentékeny veszteségeket szenvedett, a Bucsinon túl már minden ellenállás nélkül menekült és csapatainak akadálytalanul jutottak el Gyergyófalvába, onnan pedig október 11-én délután Gyergyószentmiklósr vonultak be.

— Lehátaltan öröm, lelkesedés ötvözője a ezredes éjén bevonuló somogyi bakákat, az emberek szívtak, zokogtak örömlében. Oréi Dező polgármester köszöntötte a bevonuló hősöket, akik, — mint már jelentettük, az ellenség elhárított volt amiatt, hogy csenőceink a városban egy oláh hadsereget foglyul ejtettek. Oréi polgármestert Vasvára vitték, az ut nagyrészt gyalog kellett megtennie, s ott hadiörvényszék alá állították. Miután igazolást nyert, hogy a lakosság ártatlan volt a hadsereg elfogatásában, a polgármestert visszaküldték Gyergyószentmiklósr, előbb arásban 2200 K pénzét elrabolták.

Gyergyószentmiklósr a 37. oláh ezred és két más ezred egyes századaival tartották megszállva. Az oláhok reggel 8 órakor sietve távoztak, a miénk délután vonultak be. Maga a város naggyáiban sérülten, a három béta uralom alatt nem sokat szenvedett, az ellenség nem gyújtogatott, de rabolt,

és az elhagyott lakásokban, azokat a házakat, ahol lakosok maradtak hátra, az oláh parancsnokság felhívására készült keresztel jellemezte meg és a katonáknak a behatolást megkönnyít, de ennek nem volt sok eredménye. Gabonában, elsősorban amely körül bett az oláh seregnyi felöltés. A városi vállalkozások stródomok, az összes fa és fűrésztelepek szintén, úgy, hogy az éjszaka bármely percében meg lehetne kezdeni. Épületekben állg esett jár, pusztulásnak nyoma sincs, és Gyergyószentmiklóson csak egy gyilkosságról tudnak: egy 70 éves ággy lelévő, aki egy dohányi kövelet katoná kezret. Az utcákon csak este 8 óg volt szabad járni. A templomok, kávéházak, vendéglők zárva voltak.

A már ismertes székelyi gyilkosságok körül Farab-on történt nagyobb vérengzés. Az oláh akna falu népt az ellenség a székelyek ellen fegyverbe akarta állítani, illetve kényszeríteni akarta, hogy rablásukban segítőközzenek. A becsületlen vaslábi, székelyek magyarokban meg mosdult az ősi vér, ellenszékelt és a felszabadított felkeltették őket. Hírvérvét 20-40 halálja volt az oláh vérengzésnek.

Gyergyószentmiklór, Aláta, Csoma-falva helyre, a kivonuló ellenség minden elhárított huzcolt magával embereket, hogy mesnyit, nem tudni. A Gyilkosok körül katonák holttestekre bukkantak, valószínű az elhárított és nyakában leött áldozatok holttestei.

Gyergyószentmiklóson egyetlen ur nő maradt a városban: Fákó Blanka tanárnő, Vákr P. artur lapszerkesztő nővére, aki az emelési erélyről nézte végig amint a főtartogató oláh katonák láttak vasjátját öngyilkos. A parancsnok oláh tiszt udvarias kérésére később felszította az ajtót, a lakókat végigvezette a lakásban s kérte, hogy élelmiszerrel ne fosszák meg mert csak anyja van, amennyi neki szükséges. Kérését teljesítették és többé nem is háborgatták lakóit.

... Gyergyót felszabadító csapatok a Porcra télen ellenállás nélkül jutottak a Gyilkosfalvára onnan a Békási völgybe, egyidejűleg a Marosvásárhelyi Tölgyesbe vezető úton más erők vonultak be Csoma-falvára s onnan a gyimesi szoros felé. Az ellenség pánikszerű futásban távozott ki Gyergyóból.

Használjunk hadisegély postabélyegot!

hogy nem lehetett a hadosztályok szervezetszerű könnyű ágyús tüzérségét tartósan megerősíteni, s előbbiek éppen akkor hiányoztak, amikor szükség volt rájuk. Az osztrák-magyar tüzérek ezzel szemben több ezer lövésen voltak már túl, és precízitással vezették lövegeik tüzét, összehangolva a gyalogság támadásával.⁴⁹

Októberben a Gyergyói-medence lakossága is fokozatosan kezdett hazatérni. Bochkor Ferenc, gyergyócsomafalvi plébános így emlékezett vissza a körülményekre: „1916. augusztus 28-tól Gyergyó belső harctér. Borzasztó a fronton lenni, de borzasztó a front mögötti belső harctéren is. Autók szaladgálnak, teherautók dübörögnek, 100 meg 100 lovas fogat futkos, huszárok vágatnak, repülő bűgnak, gépfegyver, ágyúszó hallatszik, sebesültek érkeznek a frontról, katonaság masíroz össze-vissza. Civil ember fel nem foghatja, kiért ez az összevisszaság. Katonák szállnak be védtelen civilek lakásába, garázdálkodnak, lopnak, s fertőzik az asszonyokat.”⁵⁰ A lakosság szenvedéseit a megszállók után az osztrák-magyar-német csapatok be-

A marosvásárhelyi Székely Napló 1916. október 21-i számában tudósított a gyergyói közállapotokról

49 NAGY 1924. 55–56.

50 ROKALY József: Gyergyócsomafalva monográfiája. I. kötet. MarkHouse Kiadó, Gyergyószentmiklós, 2002. 303–304.

szállásolt katonái csak tovább nehezítették. Szabó György gyergyószárhegyi plébános 1916. október 15-én érkezett haza parókiájára: „Egész Gyergyóban egy hétig egyedül voltam és a tábori lelkészek segítségével én álltam a központi és vidéki hívek szolgálatára. Itt a front mögött az első hetekben két tábori lelkész volt, Szentmiklóson és Ditróban. Minthogy az oroszok megérkeztek Erdély határszéleire, a helyzet folytonosan bizonytalan volt. Minden percben készen voltunk az újabb gyors menekülésre. De ettől Isten meggyőződött, mert folytonosan jött a megerősítés. Minden felé romot találtam és a helyzet más tekintetben is rendkívül nehéz volt a folyton érkező csapatok miatt, a kiéhezett, megsanyargatott katonaság mindent (kisajátított), sok volt a panasz, különösen a nagy németekre, akik úgy viselkedtek, mintha ellenséges területen lettek volna (mint megszálló csapatok. Panaszt is emeltünk, de kevés eredmény lett.”⁵¹ A Tölgyesi- és Békás-szorosokban élő román nemzetiségű lakosság viselkedéséről

A székelykői hősi temető 1925-ben (később a maradványokat tömegsírba helyezték és 1939-ben a román állam emlékművet állíttatott a temető helyére)

51 GARDA Dezső: *Gyergyószentmiklós*. II. kötet. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2007. 482.

ellentmondásos források maradtak fenn. Közülük kevesebben menekültek el a betörés idején, mint a Gyergyói-medence székely községeiből. Azok számát, akik együttműködtek a román megszálló csapatokkal, nem ismerjük, de tény az is, hogy többen elmenekültek a román haderő visszavonulásakor Moldvába, félve a visszatérő magyar hatóságok megtorlásától.

A Székelyudvarhelyen székelő cs. és kir. 1. hadsereg-parancsnokság rendeletet adott ki, melyben felszólította a polgári lakosságot, hogy ha hősi halottakat találnak földjeiken, azokat temessék el, és levélben jelentsék be a parancsnokság részére.⁵² A polgári lakosságnak tilos volt megközelítenie még az ideiglenesen elhagyott állásokat is.⁵³

A keleti hadszíntéren harcoló gyergyói honvédek (marosvásárhelyi m. kir. 22. honvéd gyalogezred) elkeseredésüknek adtak hangot, mikor meghallották Galíciában, hogy szülőföldjükön háború dúl. A hadvezetés azonban nem adott engedélyt a hazajövetelre, nem csak a védelem létszámának meggyengülésére hivatkozva, hanem mivel az ezred 50 százaléka román anyanyelvű volt (Mezőségből), nem engedélyezték, hogy Románia ellen erdélyi románok harcoljanak nagyobb létszámban. A gyergyóiak nagyobb része a székelyudvarhelyi cs. és kir. 82. gyalogezredben szolgált, amely részt vett a Románia elleni háborúban, és az Ojtozi-szorosban harcolt mindvégig.

Az osztrák-magyar XXI. hadtest hosszútávra rendezkedett be a Gyergyó vidékén húzódó 74 km-es arcvonalan. Nemcsak a lakosság szükségleteinek biztosítása okozott súlyos problémát, hanem a hegyi körülmények között az alakulatok ellátása is. A Maros-völgyében szétrombolt vasút és a hidak helyrehozatala szintén időt vett igénybe (Gyergyószentmiklóstra az első mozdony október 30-án futott be). Az elvágott távíróvezetékek miatt a hadtestparancsnokság nem tudta felvenni a kapcsolatot a vasútállomásokkal a beérkező teherszállítmányok útjának megszervezése érdekében. A telefonvezetékeket október 13-tól a 37. honvéd gyaloghadosztály állította helyre, mivel a cs. és kir. 72. gyaloghadosztálynak ehhez nem állt rendelkezésére drótanyag.⁵⁴

52 Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale (A Román Nemzeti Levéltár Harghita Megyei Hivatala), fond 7 (alispáni iratok), 12012/1916 sz. (A továbbiakban: DJHR)

53 DJHR, fond 7, 6489/1916 sz.

54 HL 37. honv. gy. ho. 12. doboz. 702.

Az Alfalu–Parajd hegyi út a terheltségtől teljesen tönkrement. A szekerek mellett csupán egyetlen gépkocsioszlopot kapott a cs. és kir. XXI. hadtest, mely elégtelen volt az igények kielégítésére. Október végén, sok helyen még a lábán állott a gabona a Gyergyói-medencében. Ezért a hadtest munkásokat utalt ki aratásra, akiket végül emberhiány miatt vasútépítésre kellett felhasználni.

Az élelem hegyek közti szállításához hiányoztak a málhás lovak és a hegyi taligák. Átlag napi egyszer tudtak élelmet kijuttatni az első vonalba, ami fejenként kb. 700 g kenyeret jelentett és valamennyi húst. A sebesültek szállításához szintén hiányoztak a betegszállító taligák. Lütgendorff altábornagy minden beosztott hadosztályparancsnokának parancsba adta, hogy 60 fő kiküldetésével és egészségügyi szolgálatra való beosztásával segítsék a sebesültszállítást. Hadikórházat rendeztek be Maroshévízen és Gyergyószentmiklóson. Gyergyóhollóban az utászok, az arcvonal irányába vezető út mentén két oldalt fenyőfákat ültettek. Minden szembenálló fa tetejét egy szál dróttal kötötték össze, melyekre zöldellő fenyőgallyakat kötöztek. Így mesterségesen láthatatlanná tették az utat, mely 1918 tavaszára szinte „mesterséges erdővé” nőtte ki magát.⁵⁵

Az első vonalban küzdők nappal állásokat építettek, éjjel pedig őrszolgálatot láttak el. A hiányos étkezés és a terheltség melegágya volt a betegségeknek, ezért a tartalékba helyezettek felemelt élelmiszeradagot kaptak, hogy gyorsan felépüljenek. A mögöttes országrészből érkező pótlegénység felruházása és felszerelése szintén nehézségekbe ütközött. A bakancsok javítására cipésműhelyt rendeztek be, a ruházat mosására gőzmosodát. A visszaérkező lakosság ellenőrzésére fertőtlenítő állomásokat állítottak fel, mivel a behurcolt betegségek (himlő, vörheny) átterjedhettek a településekre beszállásolt katonákra is. 1916. október végén a hadtest hátsó vonalaiban már 13 fürdő és 13 tetűirtó volt felállítva. A cs. és kir. 1. hadsereg parancsnoksága a XXI. hadtest részére biztosított egy fürdővonatot és több zuhanyfürdőt. A sebesültszállítmányok részére 10 üdítő- és váltóállomást állítottak fel. A vasútállomásokon élelmező állomásokat rendeztek be.

A hadosztályok a tél közeledtével átlag 1300 rajkályhát kaptak a fedett óvóhelyek kifűtésére. A XXI. hadtest túlzottan elnyúló arcvonala miatt további 700

---

55 Székely Napló, XLVIII. (1918. március 9.) 38. sz.

rajkályhát igényelt. A tartalékba helyezett legénység számára hadosztályonként négy üdülőtelepet állítottak fel a harcvonal mögött. Az utánpótlási vonalak mentén teakonyhával ellátott blokkházakat állítottak fel, amelyek a kemény télben nagy fontossággal bírtak.⁵⁶

A „tölgyesi-csata”, 1916. november 4–11.

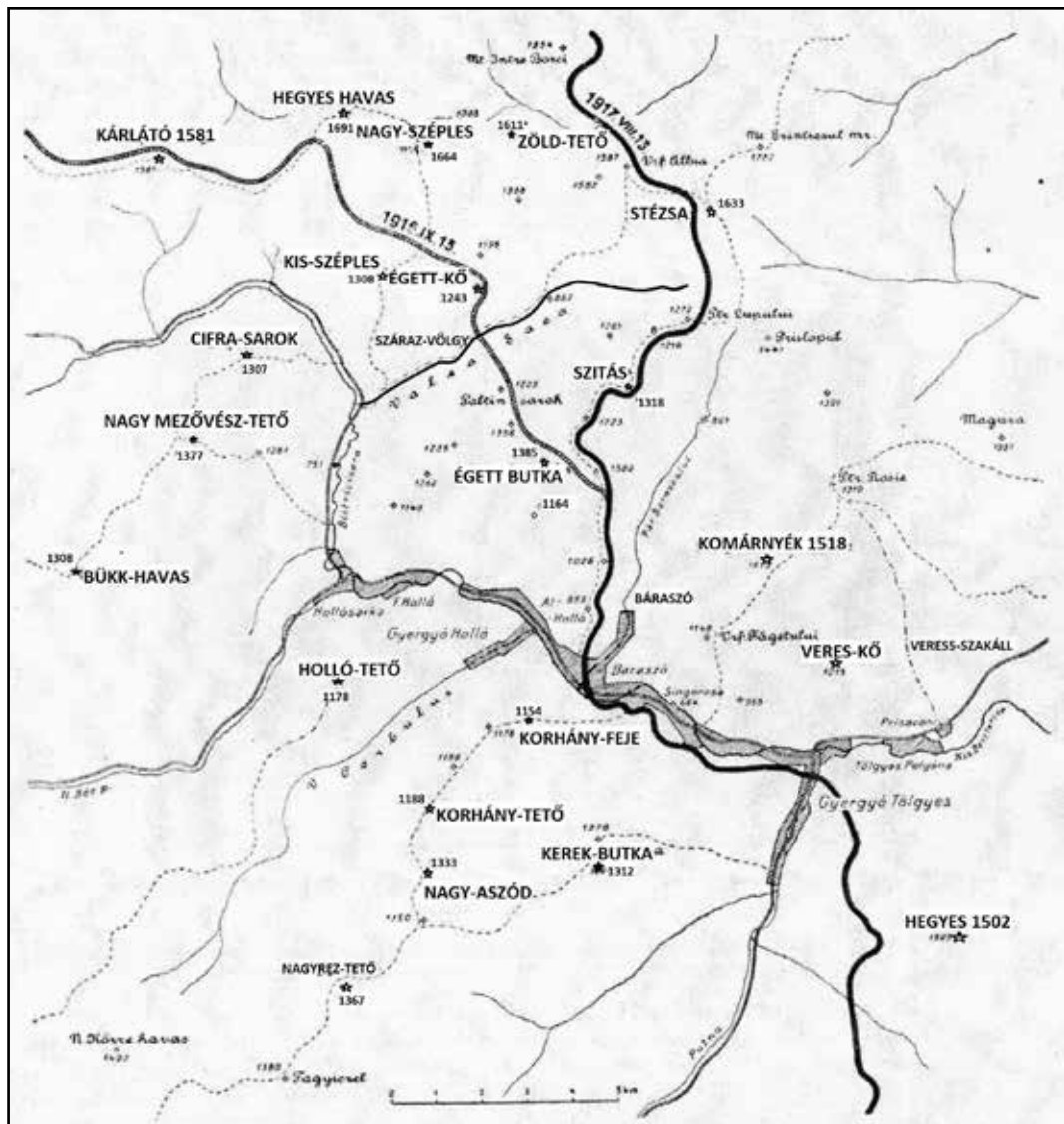
Gyergyótölgyes és Gyergyóbékás környékén az orosz XXXVI. hadtest⁵⁷ csapatai vonultak fel október utolsó napjaiban a román csapatok felváltására (orosz 9. hadsereg), amelyek kb. 30.000 főt számláltak. Emiatt november 3-án a cs. és kir. XXI. hadtest alárendeltségébe lépett, Rudolf Brudermann⁵⁸ lovassági tábornok által vezetett lovashadtest részeit Borszékra helyezték át. Az arcvonal az Égett-Butka 1385 magaslatával átellenben a Korhány-feje tetőn (Capul Corhanei 1153) fordult Keletnek a főúttól közvetlenül délre lévő magaslatokon, majd Gyergyótölgyes déli részén átvágva a Hegyes 1502 magaslatától délre lévő gerinceken fordult délnek a Balázs-nyaka 1078 irányába. Ezért a Putna-völgye kritikus pontnak számított. A lovas seregetest többek között lemergi és tarnowi lengyel-ukrán ulánus, bécsi osztrák dragonyos és magyar huszárezredekben állt (nagyváradi cs. és kir. 1., soproni cs. és kir. 9., székesfehérvári cs. és kir. 10. és budapesti cs. és kir. 13. huszárezredek vagy részeik). A lovashadtest ütközetlétszáma 2950 lovas és 2160 gyalogost számlált. November elején a hadtest zöme Gyergyóremete és Vasláb között helyezkedett el.

1916. november 4-én az orosz 9. hadsereg a Keleti-Kárpátokban indított támadást a délen harcoló román hadseregek tehermentesítése érdekében. Az orosz tüzérség november 3-án kezdte meg a tüzelést Gyergyótölgyes irányából és az északabbra lévő hegyekből a 37. honvéd gyaloghadosztály állásaira. Az Égett-Butka 1385 magaslatot egész nap lötték az orosz lövegek. Egy nappal később megindultak az orosz csapatok tömegtámadásai. A kritikus pillanatban

56 LÜTGENDORFF 1934. 226–230.

57 A hadtest kezdetben az orosz 25. (Békásban) és 68. (Gyergyótölgyesen) gyaloghadosztályokból állt.

58 Adolf Rudolf Theodor Ritter von Brudermann lovassági tábornok (Bécs, 1854–Bécs, 1945). 1914-től lovashadosztály-parancsnok az orosz fronton. 1916 júniusától a Brudermann-lovashadtest parancsnoka az orosz, majd a román fronton. 1917. februártól a cs. és kir. hadsereg lovassági póttesteinek felügyelője Bécsben.

Az arcvonal a Tölgyesi-szorosban 1916-1917-ben

Frigyes főherceg, tábornagy, a Monarchia haderejének főparancsnoka éppen Alfaluban tartózkodott, ahol bejelentette Lütgendorff altábornagynak, hogy az orosz támadás miatt bevetheti a két bajor gyaloghadosztályt.

A Tölgyesi-szorosban az orosz 3. (türkmenisztáni) hadosztály is támadott. A 37-es honvédek kénytelenek voltak ismételtelen kiüríteni az Égett-Butkát is. A pozsonyi hadosztály tüzérsége, nyitrai és érsekújvári tüzérek közelharcban verték vissza a támadó oroszokat. Nemcsak a könnyű útegek, hanem a nehézútegek is kartácstűzzel védték meg állásaikat. A 37. honvéd gyaloghadosztály az

Égett-Butkától 2 km-re nyugati irányba, az 1350 m pontra vette vissza állásait. Száraz-völgytől északra az Égett-kő 1243 (Piatra Arsă) és a Kis-Széples 1308 (Țibleșul de Jos) magaslatokat veszítette el a 37. honvéd hadosztály alárendeltségében küzdő 14. honvéd gyalogezred. A nyitrai alakulat a Kis-Besztercén átkelve a Cifra-sarok 1307 (Țifra) és a Borszék környéki magaslatokon vett fel új védőállást.

A 10. bajor gyaloghadosztály november 5-én Ditrón és Orotván keresztül felvonult a Nagyrez-tető 1367 (Rezu Mare) körüli hegyekre, hogy támadjon a Putna-völgy irányába. A hadosztály három gyalogezredből, tüzérsége pedig kilenc ágyús és három tarackos ütegből állt. A cs. és kir. 1. hadsereg parancsnokságának az volt a nézete, hogy a fenyegető áttörést a Putna-völgye mentén megindított támadással kell ellensúlyoznia, mert itt erős tüzérséget lehet alkalmazni. Továbbá az innen megindított és északkeleti irányban vezetett támadás az ellenséget érzékenyen fogja érinteni, mert siker esetén a Tölgyes felé támadó orosz erők déli oldalát veszélyeztetheti.

Az irányt az is indokolta, hogy a Putna-völgytől nyugatra lévő Kerek-Butkáról 1312 (Bâta Rotundă) az orosz csapatok a Korhány-feje 1153 magaslat irányába támadást indítottak a 37-esek állásai ellen. A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály is nagy veszteséget szenvedett Békásban, a Zsedán-tetőt 1481 (Jidanul) elfoglalta az ellenség. A légi felderítés – Bandian altábornagy alárendeltségében egy repülőszázad tevékenykedett – további orosz erők beérkezéséről adott jelentést.

November 6-án a Brudermann-lovashadtest lovasszázadainak egy részét Bandian altábornagy parancsnoksága alá rendelték, hogy a cs. és kir. 72. hadosztály ellentámadást tudjon indítani a Putna-völgyétől Dél-Keletre. A huszár-csapatok egyik parancsnoka Horthy István ezredes, Horthy Miklós későbbi kormányzó bátyja volt. November 6-ra a cs. és kir. 72. gyaloghadosztály Békás-szorostól délre lévő szárnya a Fekete-hegyre 1240 (Bâta Neagră) vonult vissza a túlerő elől, ahol szívósan kitartott. A seregtest állásai e napon északról-délre a következő magaslatokon húzódtak: Sólyom-patak – Sólyom-sarok 1329 – Juharos 1339 (Păltiniș) – Zsedán-feje 1415 (Capu Jidanului) – Lapos-tető 1437 – Bernát-tető 1439 – Fekete-hegy 1240 (Bâta Neagră). A Fekete-hegytől délre hiányosan voltak megszállva a magaslatok a Gyimesek irányába, ahol a m. kir. 61. honvéd gyaloghadosztály harcolt.

Óvóhely az Égett-butkán

Háber János altábornagy Borszékről irányította a 37. honvéd hadosztály harcait, mikor november 6-án vendégül látta Urmánczy Jeromost, maroshévízi földbirtokost: „*Mi tovább hajtottunk Borszék felé és beértünk a faluba, közvetlen közelből hatalmas ágyúdörgést hallottunk. Egy parasztház háta mögül lőtték a tüzerek a tizenegy kilométerre lévő Korbuj hegyet, ahova a repülőik jelentése szerint az oroszok muníciót szállítanak. A fürdőben a Kossuth-kútnál volt felállítva egy másik nehézüteg, amely szapora tűzzel árasztotta el az egyik hegycsúcsot. A fürdő-telepen elmentünk a bátyám villájába, s az oda beszállított Kappel tüzérszázadostól tudtuk meg, hogy egészen váratlanul egy leghevesebb ütközet színterén vagyunk. A különféle helyen felállított ágyúk szüntelenül dörögtek, jelentések érkeztek egymásután, a fürdőházat eddig soha nem látott telefondrót huzalok kötötték össze és itt volt alkalmam először és élvezettel látni egy ütközet nagyszerű technikai megszervezettségét. (...) Pár óra múlva a hadosztályparancsnok, akinek vendégei voltunk, a következőket mondotta: - Most vagy mi verjük meg az oroszokat, vagy ők minket, mert most jelentették telefo-*

*non, hogy a jobb szárnyon, Putnánál a Szabó-csoport előrenyomult, Bélbornál, a balszárnyon ellenben az oroszok nyomnak vissza bennünket.*⁵⁹

November 7-én Lütgendorff altábornagy, a cs. és kir. XXI. hadtest parancsnoka a Brudermann lovashadtest részeit a Gyilkos-tóhoz küldte, a szorongatott cs. és kir. 72. gyaloghadosztály megsegítésére. A Magasbükk 1416 – Fügéstető 1479 – Vithavassarok 1444 – Lapos-feje 1420 magaslatokon november 7-én este kerültek állásba a huszárszázadok.⁶⁰ Fontos tudni, hogy ekkor már a huszárok nem lovon harcoltak, hanem az első vonal előtt néhány km-re lóról szálltak, és lovaikat hátrahagyva küzdöttek a gyalogsághoz hasonlóan. A ló egyre inkább a gyorsabb mozgást szolgálta csupán. A soproni cs. és kir. 9. huszárezred lovainak nagy részét Kilyénfalván helyezték el, később Ditróra és Várhegyre szállították át. Az utánpótlás szükössége miatt a zab- és szénaadagot folyamatosan csökkentették.⁶¹

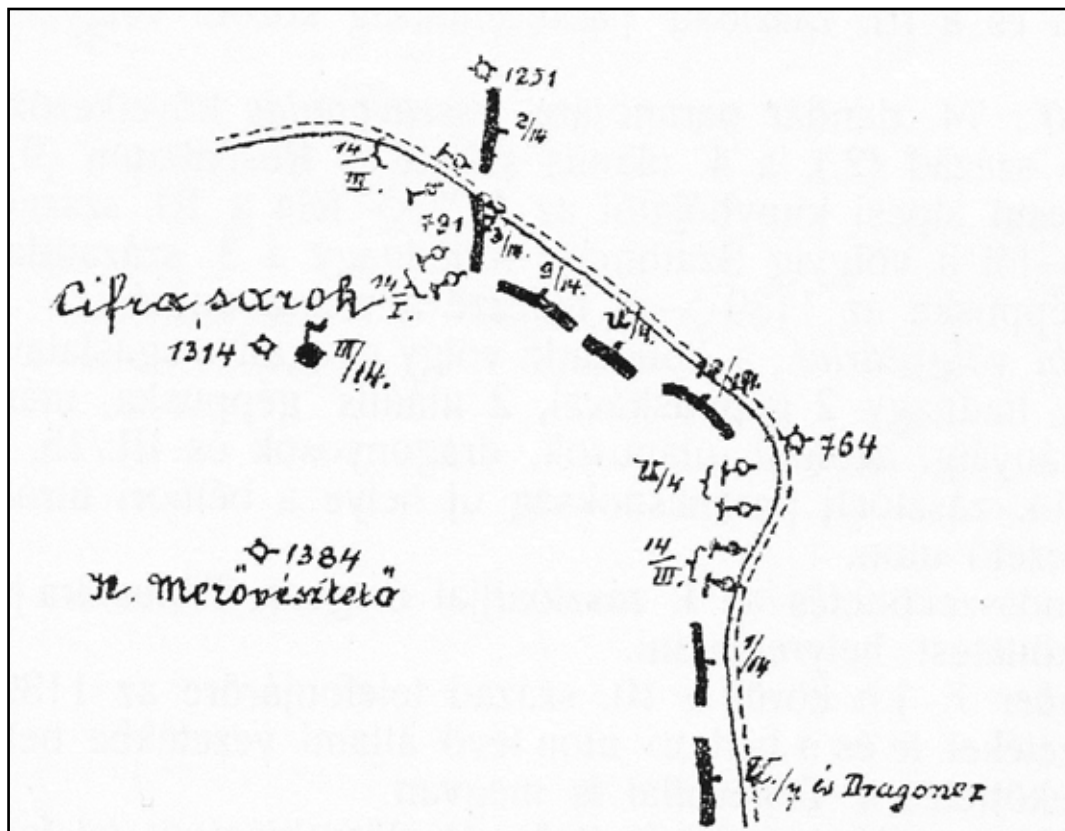
A lovasság úgy a felderítés, lepezés terén, mint a harcban kiválóan szerepelt. Ez annak is volt köszönhető, hogy itt volt a legkevesebb újonc. Ezzel szemben a cs. és kir. 72. gyaloghadosztály vegyes alakulatainak átképzése és összeszoktatása az állandó felderítés, csatározások és nagyobb kölcsönös vállalkozások mellett, súlyos fizikai és idegmunkát rótt a parancsnokságra. Bandian altábornagy támadásnál az erőket radikálisan összefogta, a döntő helyen az utolsó puska, löveg vagy lovas sem hiányozhatott.

E napon elesett a Korhány-feje 1153 magaslat Gyergyóhollótól délre, amelynek 200 m széles kopár gerincét a nyitrai 14. honvéd gyalogezred (37. honvéd gyaloghadosztály) egy százada védte, Fejes Géza tartalékos főhadnagy parancsnoksága alatt: *„November hó 7-én 10 h-kor az ellenséges tüzérség ismét megkezdte a tüzelést, eleinte lassú zavaró tűzzel, és így folytatta 12 h-ig. Eközben érkezett meg századom részére az étkezés, ami azonban kiosztható nem volt és lerakattam az ott készen álló edényekbe, a málhás állatokat pedig visszaküldöttem a völgybe. 12 h-kor mintegy pillanat alatt körepülés és füstben volt az egész hegy, megkezdődött – amire elő voltunk készülve – az orosz pergőtűz. Ez tartott szakadatlanul 16 h 30-ig, majd hirtelen beszüntetve, megindult ellenünk a gya-*

59 NAGY 1924. 38.

60 LÜTGENDORFF 1934. 245.

61 *Székely Napló*, XLVI. (1916. december 5.) 188. sz.

A Cifra-sarok védelmi vonala 1916. november 8-án

logság rohama. Pár pillanat és a kimerült maroknyi csapatommal védett területet az oroszok áttörték, az egész magaslatot, mint egy hangyaboly, elárasztva tömegeivel. Honvédeim és géppuskásaim – kik az utolsó pillanatig lőttek – nagyjából lemeszároztattak, igazi hősként magukat az utolsó leheletig védelmezve. Az oroszok állásaink elfoglalása után saját géppuskáinkat fordították ellenünk, a pár emberből álló megmenekült csoportocskámra. Mindezeket azonnal bejelentettem, mire egy önkéntes szakaszvezető parancsnoksága alatt 15 fő honvéd küldetett ki, hogy ezzel együttesen ellentámadást hajtsak végre, és foglaljam az állást vissza. Természetesen erről szó sem lehetett, az önkéntes fejlődéssel azonnal elesett, az ellentámadás meg sem volt kezdhető. Az oroszok már alig 20-25 lépésnyire lehetek tőlünk, amidőn a visszavonulásra kaptam parancsot. Ezer veszedelmek között az egész századom és géppuskásokból megmaradt összesen 26 emberrel értem el

Orosz foglyok a Tölgyesi-szorosban

a hátrább 2000 lépésre lévő Corbului gerincét,⁶² és ott teljesen elcsigázva magunkat beástuk. (...) Ezen leírásommal tartozom az én volt századomhoz tartozott valamennyi hős bajtársamnak, bizonyága a Tölgyesi-szorosban lévő kopasz hegyeken és Hollósarka község temetőjében lévő keresztek, hirdette az utókornak a tizennégyes ezred és annak legkisebb részeinél is meg volt példás szellemet.”⁶³

Északabbra, a 37-esek huszárcsapatokkal megerősített zászlóaljai a Nagy-Széples 1664 (Țibleșul Mare) irányából támadó orosz túlerő elől Bélbor irányába voltak kénytelenek visszavonulni. Északról, a Vámkút 1419 (Vamanul) magaslat irányából az orosz III. lovashadtest csapatai szintén vészesen közeledtek Bélbor felé, amelyet este 21 órakor elfoglaltak. A Vámkút 1419 magaslattól északra már a cs. és kir. 7. hadsereg csapatai védekeztek. A pozsonyi honvéd hadosztály e napon 550 embert veszített.

62 DERNYEZ György: *Vilmos, a Német Birodalom trónörököse és Poroszország trónörökösének nevét viselő cs. és kir. Jász-kun 13. huszárezred története 1859-1918.* Madách Nyomda, Budapest, 1941. 262–263.

63 HENRIQUEZ Vince: *A cs. és kir. 9. sz. gróf Nádasdy huszárezred története 1904–1918.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1930. 129.

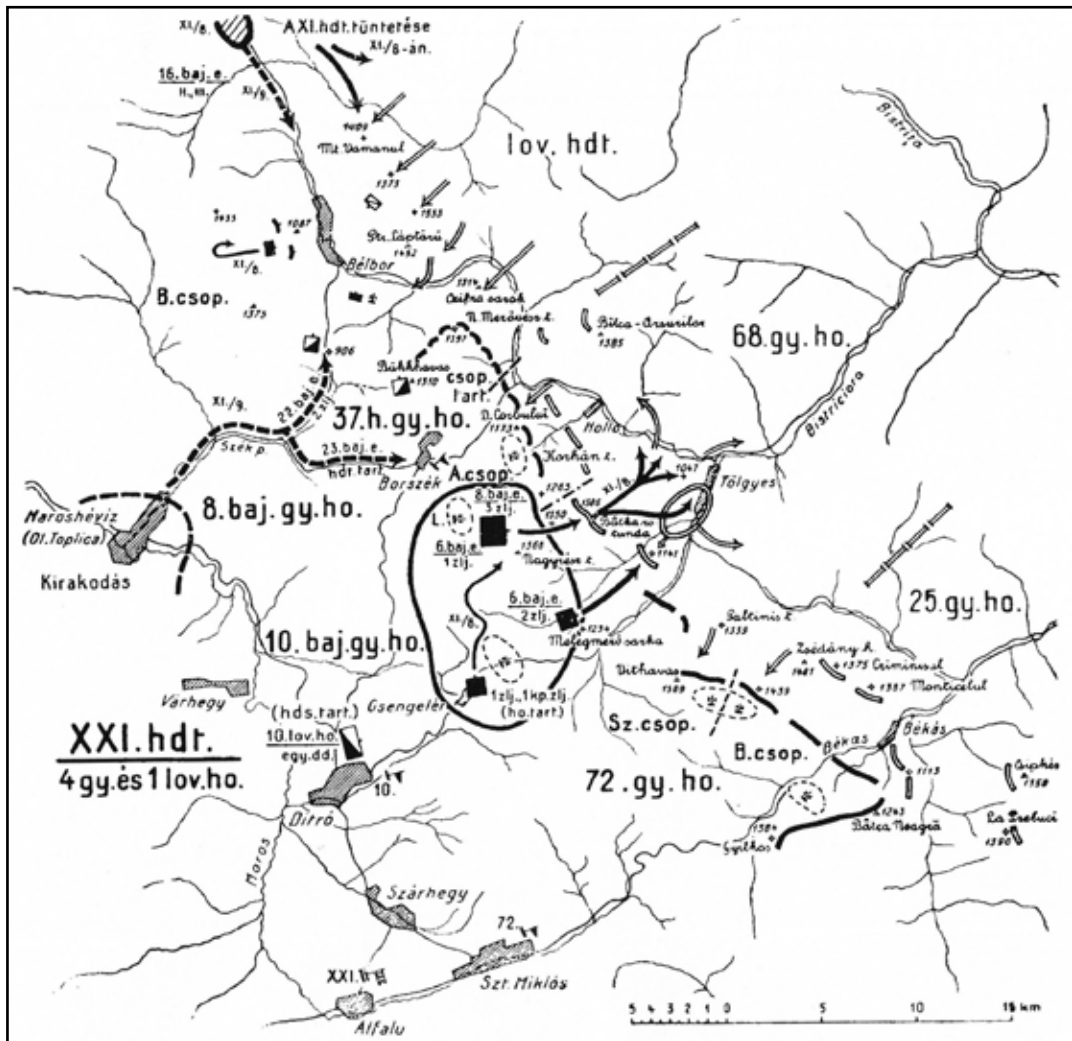
Gyóntatás Hágótón (cs. és kir. 32. gyalogezred)

A Balázs-nyakán át szintén tekintélyes orosz erők támadtak a Putna-völgy irányába. A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály alárendeltségében harcoló Szabó-csoport alosztályait a Juharos 1339 (Páltiniş) tetőn kivetették az orosz csapatok állásaikból, akik kénytelenek voltak visszavonulni a Somlyó-patak völgyébe, Hágótó falu felé.⁶⁴ A Brudermann-lovashadtest alárendeltségébe tartozó huszárok, többek között a cs. és kir. 1. huszárezred, parancsba kapták a Vit-havas 1609 (Vithovoş) és mellékgerinceinek feltétlen megtartását.

A november 7-i harcokban sikerült úgy megállítani az orosz támadást, hogy a bajor tartalékcsapatok bevetésére végül nem lett szükség. Ezért november 8-án a cs. és kir. XXI. hadtest a bajor 10. gyaloghadosztályt egységesen vetette be a Tölgyesi-szorostól délre, mely támadását főiránnyal a Kerek-Butka 1312 irányába indította meg. Délutánra már a bajor hadosztály a Nagyrez-patak völgyében nyomult előre a Putna-völgy felé. A támadást sikeresen támogatta a 37. tüzérdandár egy ütege a Nagy-Aszód 1333 tetőről.⁶⁵

64 Holló-tető 1178 (Capu Corbului)

65 NÉMETH 1927. 97–98.

Általános helyzet 1916. november 8-án

November 8-án a 37. honvéd hadosztály Borszék-től keletre lévő csapatait a Cifra-sarok 1307 (Tifra) magaslaton és a Nagymezővész-tetőn 1377 (Bâtca Mezevești) érte súlyos támadás, azonban az állásokat sikerült megtartani. A Cifra-sarok 1307 magaslaton Salgó László zászlós, 14/I. zászlóalj szakaszpáncsnoka, csupán 20 emberrel és egy géppuskával védekezett. A honvédek három óra leforgása alatt fejenként 600 töltényt lőttek ki a támadó oroszokra, majd visszavonultak a Nagymezővész-tetőre: „A beosztott géppuska szinte önmagát múlta felül, gyors egymásután 7. 1/2 heveder töltényt lőtt ki, maga előtt nagy pusztítást okozva, az ellenség hullái halomszámra heverték előttünk. A félkörben elhelyezett Salgó szakaszt most az oroszok oldalból igyekeztek átka-

rolni és már annyira bekerítették, hogy a közlekedés csak hátrafelé volt lehetséges. A legénység elszántan tartott ki és szakadatlanul tüzelt mindaddig, míg az ellenség tömegrohamával a szakasz felét el nem vágta. Mindössze 9 ember maradt a parancsnok kezében, akiknek fő gondja a géppuska megmentésére irányult, ugyanis a géppuskához beosztott kezelő legénységet egyenként rángatták el a géppuska mellől a hason odacsúszó cserkeszek.”

Bányai Sándor, a 14. honvéd gyalogezred egészségügyi hadnagya így emlékezett vissza a harcokra: „Az egész I. zászlóalj fáradt és kimerült! A hátrahagyott Salgó zászlóst pár emberével a Cifra-sarokról leverték már, most a Nagymezővész-tetőre vezető utat védi halált megvető bátorsággal, néhány honvédjével és egy géppuskával. Az orosz nyomás elől azonban kénytelen visszavonulni, hacsak nem akarja maroknyi csapatát és a géppuskáját biztos prédául elfogatni. 17 h-kor Jordánszky önkéntes jelenti, hogy már közel a muszka. Tényleg pár percre reá megindul már a tömegtámadás, mely részünkről elkeseredetten tartóztatik fel, a 3. század már-már inog, de nem szabad engedni, hiszen mögöttünk a Bükkhavas és a Borszéki völgy; ide még egyszer nem jöhet ellenség.

–„Kitartani fiaim!” buzdít Borza Béla százados, zászlóaljparancsnok, aki maga is törzsével közvetlenül a rajvonalba van. Tisztiszolgája mellette halálosan megsebesül. >>Történyt<< a százados válasza. Csuvara géppuskái söprik az ellenség sorait, a Faragó század törhetetlen! Véresen omlik össze az ellenség sokszoros támadási kísérlete és 22 h-ig tart szakadatlanul a legvéresebb harcok egyike, amidőn végre belátta az ellenség, hogy a 14-es magyar honvéd nem érti a tréfát, ha a hazáról van szó. További támadást az oroszok beszüntették és 9-én este mi a völgyben táboroztunk már, az oroszok pedig régi állásaikba vonultak vissza.”⁶⁶ Borza Béla százados tisztiszolgájának mindkét lábát leszakította a zászlóaljparancsnokság fenyőgallyakból összeállított sátrába becsapott gránát. A százados egyik kezében telefonkagylóval, másik kezében pisztolyával a menekülni készülő törzsbelieket fenyegette lelövással, hogy visszatartsa.⁶⁷ A 14./II. zászlóalj, a Bélbortól nyugatra lévő magaslatokra vonult vissza. A veszteségek miatt csupán 250 puskával rendelkezett.

66 LÜTGENDORFF 1934. 249.

67 BIALOSKURSKI 1939. 218.

A Borszéken lévő Háber János altábornagy, a 37-esek parancsnoka sürgős segítséget kért a XXI. hadtest parancsnokától. Borszék elvesztése északról veszélyeztethette a bajor 10. gyaloghadosztály támadását. E napon délelőtt a bajor 8. tartalék gyaloghadosztály zweibrückeni 22., a kaiserslauterni 23. gyalogezredei és a 8. tartalék tüzérezred rakodott ki Maroshévízen. A cs. és kir. XXI. hadtest szekereket, lovakat és málhásállatokat küldött a kirakodóállomásra, hogy elszállíthassák a felszerelést és egyéb málhát. A két bajor gyalogezred zászlóaljai azonnal Bélbor és Borszék irányába nyomultak előre.

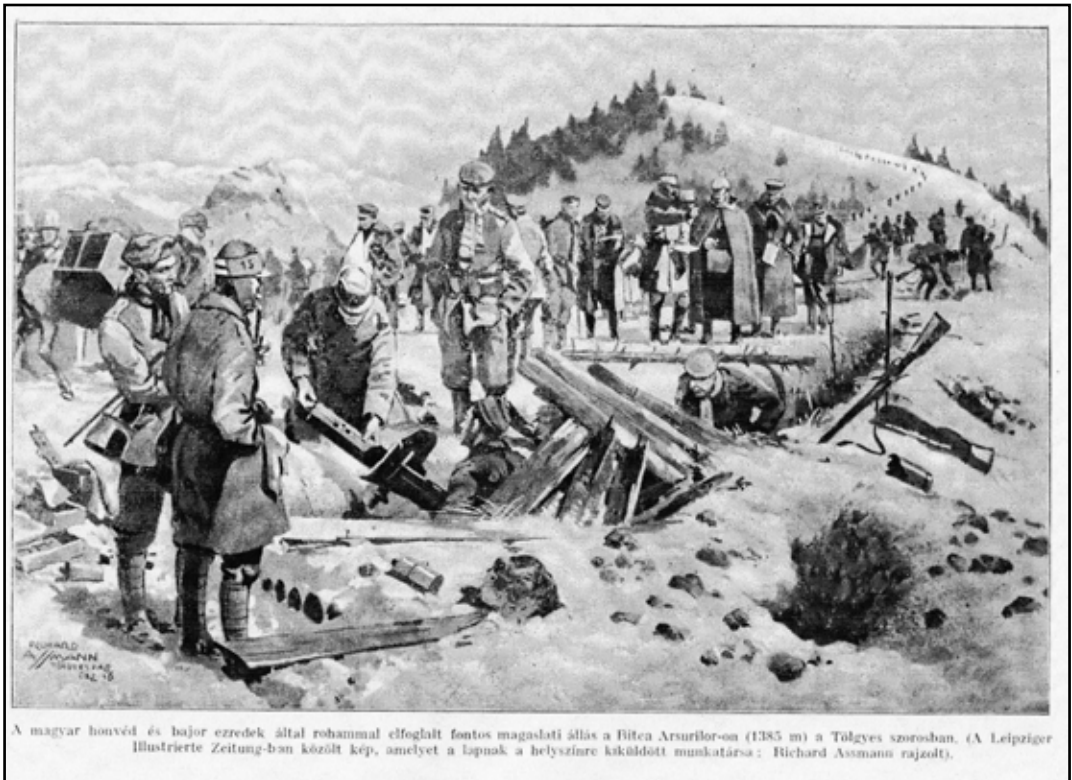
November 9-én a bajor 10. gyaloghadosztály, egyesülve a Békás-szoros feőlől támadó cs. és kir. 72. gyaloghadosztály csapatával, a Putna-völgyét elérve, elfoglalta a Gyergyótölgyestől délre lévő Balázs-nyaka 1078 hágót (Pasul-Balázs). A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály Szabó-csoportja visszafoglalta a Juharos 1339 magaslatot, a Balázs-nyaka hágótól délre.⁶⁸ Délebbre a 72-esek kezébe került a Zsedán-feje 1415 (Capu Jidanului) magaslat is. Északon a bajor passauai 16. gyalogezred visszafoglalta Bélbort, a falutól keletre lévő magaslatokra szorítva vissza az orosz csapatokat. A falutól délre a pozsonyi 13. honvéd gyalogezred támadott (37. honvéd gyaloghadosztály). A 14. honvéd gyalogezred visszafoglalta a Cifra-sarok 1307 magaslatot.

November 10-én a bajor 10. gyaloghadosztály a Hegyes-tető 1502 felé nyomult előre, de nem tudta elfoglalni a hegyes csúcsot, amely stratégiai pont volt Gyergyótölgyestől délkeletre. Az orosz XXXVI. hadtest kénytelen volt elvonni erőket a veszélyeztetett területre. A Bélbort elfoglaló bajor csapatok az Isztinakő 1449 (Piatra Lăptăriei) és a Kárlátó 1587 (Harlagia) magaslatokig hatoltak előre.

November 11-én a 37. honvéd gyaloghadosztály jobb szárnya előtt, a Bárászó-völgyében szintén megkezdték az oroszok a visszavonulást észak felé. Ezért a pozsonyi seregetest előrenyomult, és elérte Gyergyóhollót. Az ellenség az Égett-tetőn 1385 is elkezdte kiüríteni állásait, melyet a honvédek rohammal foglaltak vissza a nap folyamán. A tetőn sikerült több géppuskát zsákmányolni. A 37-esek harcértéke a bajor csapatokhoz képest nemcsak a létszám miatt volt kisebb, hanem az egy hét óta tartó állandó mozgás és fedélnélküliség a novem-

---

68 NÉMETH 1927. 101.

beri hidegben kimerítette az embereket. Éjjelente még tábortüzeket sem rakhattak, hogy ne vegyék észre az oroszok az előnyomulás irányát. A tüzérség napi lövését 2000-ben maximálták, mivel a rossz állapotban lévő gyergyói vasútvonal elégtelen volt nagy mennyiségű tüzérségi lőszer szállításához.⁶⁹ A magaslatokon elhelyezett lövegekhez utakat építettek vagy drótkötélpályán szállították fel a lőszert. Két lőszerraktárt hoztak létre Hollósarkán. Így sikerült pergőtűzet zúdítani az orosz állásokra a tartalékolt lőszer felhasználásával, az Égett-Butka 1385 visszafoglalásakor: „(...) déli 12 óráig belövés, délután 1-től 2-ig hatásos tűz, azután 2 óra 10 percgig szünet, majd ezt követően 5 percgig tartó megsemmisítő tűz. Ezután indult meg a gyalogsági támadás, mire a tüzérség 2 óra 18 percnyi kezdettel az ellenséges vonalak mögé északi és északkeleti irányban zárótűzet ad. (...) Az 1385-ös a pergőtűz alatt úgy festett, mintha működésben lévő tűzhányó lett volna.”⁷⁰ Az orosz csapatok vesztesége jelentős volt. A későbbiekben az Égett-Butkát védő honvéd gyalogság számára a legnagyobb veszélyt a Szitás-tetőn 1318

69 NÉMETH 1927. 103.

70 NÉMETH 1927. 102.

elhelyezett orosz tüzérség jelentette.

Estére a bajor 10. és a 37. honvéd gyaloghadosztály védelmi vonala délről-északra a következő magaslatokon állott: Balázs-nyaka 1078 – Hegyes-nyugat 1292 (Higheş) – Korhány-feje 1153 – Gyergyóholló 2 km észak 1164 – 1262 – Égett-butka 1385 – Cifra-sarok 2 km délkelet 1197 – Cifra-sarok 1307 – 791 (Száráz-völgy) – Kárlátó (Harlagia) délkelet 1548 – Ökörvész-tető (Smida Boului) 1260 – 1063 – Farkasok Lába (Piciorul Lupării) 1373 – Vámkút (Vamanul) 1419.

E napon az orosz csapatok visszaveréséért Károly főherceg⁷¹ személyesen gratulált a Cengellér-hágón Lütgendorff altábornagynak. A főherceg, trónörökös október 13. óta volt az erdélyi hadszíntér arcvonalparancsnoka.⁷² A Gyergyói-medence ezzel megszabadult az orosz XXXVI. hadtest nyomásától, amelynek mindhárom gyaloghadosztálya tetemes veszteséget szenvedett a bajor ellentámadás következtében, és Lütgendorff altábornagy sikeres vezetésének köszönhetően, aki nem fecsérte el a tartalékokat a veszélyeztetett arcvonalszakaszokon, hanem egységesen vetette be a Putna-völgyében, és ezzel kis híján kettévágta a Békás- és Tölgyesi-szoros környékén harcoló orosz csapatok védelmi vonalát.

Az elkövetkező napokban a bajor 22. gyalogezred a Putna-völgyében megpróbált előrenyomulni Gyergyótölgyes ellenség kezén maradt részének elfoglalására, azonban nem járt sikerrel. Így a település még hónapokig megosztott maradt a két fél között.

Sem az orosz, sem az osztrák-magyar hadtest nem rendelkezett további tartalékokkal ahhoz, hogy az elkövetkezendőkben nagyszabású hadműveletet indítson a gyergyói szorosokban. Ez alatt, november elején, délen a német 9. hadsereg elfoglalta Olténiát, és december első napjaira Bukarest előtt állottak a német- és bolgár hadosztályok. A főváros december 6-án került a Központi Hatalmak kezére. A román haderő maradványai Moldvába vonultak vissza.

November folyamán a bajor 8. és 10. gyaloghadosztályokkal, továbbá a Brudermann-lovashadtest alakulatai felett is rendelkező cs. és kir. XXI. hadtest parancsnoksága nem tudott megbirkózni a megnövekedett feladatokkal, ezért a Gyergyó térségében lévő hadosztályokat közös csoportparancsnokság

71 LÜTGENDORFF 1934. 257.

72 *A cs. és kir. 82. székely gyalogezred története 1883–1919.* Az ezred tisztikarának kiadása, Madách Nyomda, Budapest, 1931. 327–328.

alá rendelték, amelynek élére 1916. november 17-én Karl Litzmann német altábornagy került. Gyergyóba érkezését Arz tábornok, hadseregpáncsnok eligazításai előzték meg: „*A tábornok abban jelölte meg feladatomat, hogy a Gyergyói hegyekben megakadályozzam az ellenség előretörését Erdély irányába és a 7. hadsereg déli szárnyához felzárkózzam. (...) Székelyudvarhelyről élvezetes utazásunk volt, csodálatos napsütésben, a Görgényi-havasokon át. A Gyergyói-medencébe való leereszkedés azonban sűrű és jéghideg ködbe vitt minket. Gyergyóalfalun és Gyergyószentmiklóson át a kijelölt szállásunkra érkeztünk, Gyergyóditróba. Ez a falu nem volt alkalmas a törzs hosszú távú ittlétére, ezért 25-én áthelyeztettem Gyergyószentmiklóstra. Ebben a csinos és tiszta helységben volt a páncsnokság központja (...).*”⁷³ Litzmann altábornagy szerette magyar katonáit, ezért elkezdett magyarul tanulni. Fontosnak tartotta a velük való szoros lelki kapcsolatot, azonban megjegyezte, hogy az osztrák-magyar csapatok páncsnokai szerinte túl sokat időznek hátrább lévő páncsnokságaikon, és keveset tartózkodnak katonáik között. A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály, közvetlenül Litzmann altábornagy alárendeltségébe került, aki gyakran látogatta csapatait a Békás-szorosban is: „*A harcvonal meglátogatása mindig időt rablónak és nehézkesnek bizonyult számomra. Hólánkra volt szükségem, lovat is használtam, gyalog is mentem, bot és jégcsákány segítségével. A megerőltetés sokszor túl nagy volt már az én koromhoz, de a Kárpátok rendkívüli szépsége nagy élvezetet nyújtott. Mikor a festői Gyilkos-tó partján és utána a romantikus Békás-szoroson átlovagoltam, miközben az ágyúdörgés a függőleges sziklafalakra visszhangzott, – amikor aztán fent a napfényes hegyoldalban az én jó magyar katonáimat üdvözölhettem és tovább lovagoltam fölfele, hogy az oroszok állásait kifürkésszem, – akkor a teljes meglegedettség érzése fogott el.*”⁷⁴ A 37. honvéd gyaloghadosztály a bajor és a lovas seregtestekkel együtt továbbra is a XXI. hadtest alárendeltségében maradt.

Az osztrák–magyar és német csapatoknak nem sikerült visszafoglalni Gyergyótölgyest még 1917 tavaszán sem, a településtől délkeletre lévő Hegyes-

---

73 Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 994. SZOMMER János: *A Bitca Arsurilor visszafoglalása. Tölgyes-szoros 1916. november hó 11 és 12-én.*

74 BIALOSKURSKI 1939. 219–220.

tető 1502 magaslatot szintén orosz csapatok tartották birtokukban. Az oroszok 1916. november 28-án ellentámadást indítottak a Hegyes-tető nyugati aljában lévő német állások ellen, azonban nem sikerült teret nyerniük. A bajor 10. gyaloghadosztály többszöri támadás után sem tudta bevenni a magaslatot, mely alakulat december végéig 2000 embert veszített a térségben.

1916. december 2-án az erdélyi hadseregek feletti arcvonalparancsnok József Ágost⁷⁵ főherceg, vezérezredes lett, aki gyakran látogatta a Litzmann-csoport csapatait is.⁷⁶ A tölgyesi arcvonalat 1917. március 17-én látogatta meg: „(...) *Velünk szemben van a mindent fölülről uraló Hegyes (1502), ahonnet az orosz mindent pontosan meg tud figyelni. Az állás jobbra kanyarodik, és egy kört ír le, mely egy kis erődde van kiépítve. Az akadályok erősek, jók; az árok mély és a terephez alkalmazkodva, kitűnően van vezetve. Mindenütt fűtésre berendezett, sziklába vésett mély kavernák vannak, s a legnehezebb gránát ellen is biztos menhelyet nyújtanak. Figyelmeztetem a parancsnokot arra az igen nagy veszélyre, hogy a kavernáknak csak egy előrenyíló kijáratuk van. Elrendelem, hogy föltétlenül mindegyiknél legalább is még egy kijáratot csináljanak, lehetőleg más irányban, mint a meglevő, akkor nem lesz egérfogó a rejtekhely. (...) Egy meredeken leereszkedő ormon folytatom a lövészárookban utamat, lefelé a Már-patak völgyébe. Soha nem sejtett elragadó szépségű ős fenyves fedte táj, s a keskeny völgy havas oldala gyémántportól villog. A festői fekvésű zászlóaljparancsnokságnál villásreggelizem, és azután vitéz 3-as bosnyákjaimhoz megyek, kiket a 44-esek, vitézségük miatt, „sógor”-nak szólítanak. (...) A Putna-völgyében gyalog ballagok Gyergyótölgyes felé. Egy árva lélekkel sem találkozom. Csak rommá lőtt házak, ablak s ajtó nélkül ásítóznak haldokolva. Az út törmelékkal, roncsokkal, dirib-darab morzsolt holmikkal és szilánkokkal fődve, a legborzasztóbb pusztítás siralmas képe. A Vereskő (1215) meredek sziklája, melyen az orosz megfigyelő leselkedik, emelkedik az ég felé, s nem tehetek róla, minduntalan visszapillantok, mintha csak azt nézném, hogy nem*

75 I. (IV.) Károly Ferenc József osztrák császár és magyar király (Persenbeug, 1887–Madeira, 1922). 1916. március-július között az olasz hadszíntéren hadtestparancsnok, októberig a keleti hadszíntéren a cs. és kir. 12. hadsereg parancsnoka altábornagyi rendfokozatban. 1916. október 13. és november 22. között a róla elnevezett arcvonal parancsnoka Erdélyben. Magyarország királyává 1916. december 30-án koronázták. 1918 novemberében lemondott az osztrák császári és a magyar királyi trónról, majd száműzetésbe vonult.

76 LÜTGENDORFF 1934. 261.

vett-e már észre?”⁷⁷

1916. november 30-án indult újabb, korlátozottabb orosz támadás a Békás-szorosban, azonban nem járt sikerrel. December végén az arcvonal délebbi szakaszain meginduló támadás leplezésére a cs. és kir. 72. gyaloghadosztály csak tüntető magatartást tanúsított a figyelem elterelésére.⁷⁸ A Békás-szorostól délre a Fekete-hegyen 1240 maradt a 72-esek fő védelmi vonala. József főherceg, arcvonalparancsnok 1917. február 11-én látogatta meg itt védekező csapatait: „*A Batca Neagra (1240) egy kopár gyepes havasi gerinc, melyen kitűnően megerősített támpont készült, ehhez az ellenséges állás igen közel van, de neki nem kedvez a terep. A tűzvonal a hegygerincen erdőben van, igazán nagyszerűen van vezetve, mindent két oldalról pásztáz, az árok mély, az egész legénységnek tökéletes férőhelyei vannak, csak az akadályokat tartom kicsinyeknek és gyengéknek. Három sor drót határozottan kevés.*”⁷⁹

Állásharcok 1917-ben

1917. február elejétől a Putna-völgyében és a környező hegyekben, a budapesti cs. és kir. 31. gyaloghadosztály vette át a védelmet, amelynek alárendeltségébe többek között a budapesti cs. és kir. 32., a boszniai cs. és kir. 3., a kaposvári cs. és kir. 44. és később a polai 5. Landwehr⁸⁰ gyalogezred tartozott. A bajor csapatokat végleg kivonták a gyergyói térségből és délebbre helyezték át.

A hadműveletek folytatását szinte lehetetlenné tette a hideg tél. József főherceg érzékletesen számol be a gyergyói hidegekről 1917. február 10-én: „*7 órakor Oláhtoplicán egy pillanatra megállottunk, és innen telefonoztattam, hogy ha netán a Gyergyóditrón levő ezred várna rám, küldjék azonnal haza, mert igen nagy késéssel érkezem. Ugyanígy Gyergyóremetén is. A parancsnokság azt kérdezte, hogy*

77 LITZMANN, Karl: *Lebenserinnerungen*. Verlag R. Eisenschmidt, Berlin, 1928. 138–139. (A továbbiakban: LITZMANN 1928)

78 LITZMANN 1928. 142.

79 József Ágost Viktor Klemens Maria osztrák főherceg, magyar királyi herceg (Alcsút, 1872–Rain bei Straubing, 1962). 1915-ben hadtestparancsnok az olasz fronton, majd 1916. november végén a József főherceg hadseregfront parancsnoka a román hadszíntéren. 1918. január 17-től hadseregparancsnok az olasz fronton. A háború után Magyarországon maradt, és részt vett a közéletben.

80 1916. november 21-én elhunyt I. Ferenc József császár és király, a trónon Károly főherceg követte, akinek ezért Bécsbe kellett távoznia az erdélyi arcvonalról.

A cs. és kir. 44. gyalogezred ezredzenekara térzenét ad Ditróban 1917 tavaszán

*elé melegen vagyunk-e fölöltözve, mert most 27 fok hideg van. Bundánkban, teljesen jégbe fagyva, tűrhető volt a helyzet. Csak arcunk fázott rettenetesen. Pálffy és Gyurits megdermedve ültek. Pálffy bajuszán két vastag jégcsap lógott, akárcsak a rozmár fogai volnának.*⁸¹ 1917. március 22-én a főváros közönsége, a Juharos 1339 magaslaton kiépített *Árpád* és *Budapest* nevű védőállásokban tartózkodó budapesti cs. és kir. 32. gyalogezred részére egy üdítőállomás teljes felszerelését és 540 kg szalonnát küldött, hogy a pesti bakák könnyebben elviseljék a Kárpátok hideg téli éghajlatát.⁸²

Száraz-völgyben a 14. honvéd gyalogezred szintén a hideg téllal küszködött: *„Az időjárás február havában felette zord, ellenségen kívül farkasok is veszélyeztetik egyes személyeinket a járőrmeneteknél. Az előrehaladás hihetetlenül nehéz, sőt a terepen, sok helyen az 1 m-es hóval borított őserdőben teljesen lehetetlen. A csoporton belüli időközönkénti felváltás rajvonal és tartalékok között. Az ellenséges és saját tüzérség időközönkénti mérsékelt működése. Élénk felderítés az ellenség állásai és*

81 József Ágost főherceg: *A világháború, amilyenek én láttam*. IV. kötet. A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1926. 476. (A továbbiakban: József főherceg 1926).

82 December folyamán a Gyimesi- és Ojtozi-szorosokban voltak súlyos harcok.

csoportosításának megállapítása és az abban előforduló változások nyilvántartása céljából. Kisebb vállalatok az ellenség nyugtalanítása és foglyok ejtése céljából.”⁸³

1917 tavaszára a Tölgyesi-szorosban csitultak a harcok, azonban helyi támadások és tüzérségi párbajok rendszeresen voltak, ami a frontvonal enyhe keleti irányú eltolódását vonta maga után. A 37. honvéd gyaloghadosztálynak sikerült stabilizálni a helyzetét a Kárlátó-csúcson 1587 (Harlagia), majd 1917. augusztus első napjaiban elfoglalta a Hegyes-havas 1691 (Muncelul) és a Nagy-Széples 1664 (Țibleșul Mare) magaslatokat is az északra lévő osztrák-magyar csapatok segítségével. József főherceg visszaemlékezésében olvashatjuk: „Egyedül mentem föl az árokban a 18-as honvédekhez, a Varful Harlagiara (1581). Ez veszélyes és rendkívül kényes egy hely, mert a mi állásunk az ormon, tisztáson van, míg az oroszoké kissé lejjebb az erdőben, alig 50 lépés távolban a miénktől. Csak susogva szabad beszélni, mert különben azonnal nehéz aknákat vet az ellenség, utálatos pontossággal, s ha csak kissé is mutatkozik valaki, tüstént orosz puska- vagy gépfegyvergolyót kap. Halálos csendben szemlélem meg a veszélyes, de kitűnően kiépített támpontot és az a benyomásom, hogy innét az oroszot föltétlenül le kell taszítanunk, ha némiképp tűrhető csendet, nyugalmat akarunk teremteni. Nagy meglepéssel látom, hogy honvédek egy aknafolyosót fúrtak és ástak, hogy majd ha eljön az ideje, fölrobbantsuk az orosz állást. Lefényképezek egyet-mást, míg az oroszok kissé lövöldöznek. (...)”⁸⁴

Szinte mindenhol állásépítés zajlott. Az orosz oldalon néhol 13 soros drótakadály húzódott a Száraz-völgytől keletre lévő állásaikban, melyek bombabiztos óvóhelyekkel voltak ellátva. A Kárlátó 1587 (Harlagia) és a Hegyes-havas 1691 (Muncelul) csúcsoktól enyhén délkeletre tartott a frontvonal a Száraz-völgy északi oldalán lévő magaslatokon. József főherceg 1917. március 17-én látogatta meg az Égett-kő 1243 (Piatra Arsă) magaslaton lévő osztrák-magyar állásokat: „Elmentem a tüzér megfigyelőhöz. A sziklafalban alig fél méter széles ösvény vezet oda, a Piatra Arsa óriás sziklatömbjén. Horváth százados elszédült; hiszen függőleges sziklafal fölött megyünk, és nem bír tovább menni; a sziklafalnak támaszkodva fekszik. Egyedül megyek ki a legszélső sziklapár-

83 József főherceg 1926. 367.

84 Az 5. Landwehr gyalogezred nemzetiségi összetétele: 21% ruszin, 13% német, 12% horvát, 7% lengyel, 6% magyar, 4% cseh, 3% olasz és 1% román.

kányon, és lenézek a szédületes mélységbe, míg a hóvihar üvöltve fésüli az éles sziklatalajt és fütyülve hordja fölötte a sűrűn kergetett havat.”⁸⁵

Öt nap múlva ide került állásba Jeney hadnagy, a 14. honvéd gyalogezred tisztje is: „Március 22-én, mint gyalogsági felderítő a Pietra Arsára kerültem. Itt a legénységnek igen nehéz helyzete volt a sziklacsúcsán, amennyiben az állások és kavernák építése emberfeletti munkát vett igénybe, az elhelyezkedés és az egészségügyi viszonyok pedig nagyon kedvezőtlenek voltak. Az ellenséges tüzérség tűzhatásának naponta ki voltunk téve. A Dl. Verde-i (Zöld-tető 1611) ellenséges üteg oldalozott bennünket, az orosz tüzérségi megfigyelőnek kitűnő leplezett helye volt a Muncelul-on (Hegyes-havas 1691), a Mt. Stegea (Stézsahavas 1633) és a Szitás-hegyen (Sitarului 1318). A tüzérség munkálatainkat állandóan zavarta - szerencsére veszteségünk alig volt.”⁸⁶

1917. május 10-én gróf Majláth Gusztáv Károly, gyulafehérvári püspök látogatta meg a cs. és kir. XXI. hadtest arcvonalát. Hollósarkán a 37. honvéd gyaloghadosztály hadikápolnája előtt misézett a honvédeknek: „Kimegyünk a kápolnához. Bájos, kicsi jószág ez. A Gyergyói-havasok haragos-zöld fenyőrengetegeinek tövében épült fel a télen. Papunk felhasználta a wolhyniai erdőkben épített kápolnáknál szerzett tapasztalatait: gót stílusban megtervezte, s egypár egészségügyi katonával és tüzérrel vékony barna fenyőtörzsekből fölépítette frontunk büszkeségét: a Zita kápolnát. (...) Sűrűn, egymás mellé ültetett fenyőfák veszik körül. Árnyékukban a kápolna mögül kivillog a püspök lila ruhájának selymes fénye. Karosszékekben ül, előtte párnán térdel egy katona. Lehajtott fejével, meggörnyedt derekával az önmagába nézés szimbóluma. (...) Vége a misének. A kápolna ajtajába lép a püspök és beszélni kezd.

– Eljöttem közétek, drága fiaim, hogy megköszönjem nektek, hogy megvédtetek Erdélyt a háború csapásaitól.

– Tudom, hogy sokat kell szenvednetek, sokat nélkülöztök, fiatal éltetek, testi jóvoltotok állandóan csak egy hajszálon függ.

– És én eljöttem közétek, hogy lekönyörögjem rátok az Egek Urának minden áldását. (...)

---

85 József főherceg 1926. 361.

86 Budapest volt házi ezredének a cs. és kir. 32. gyalogezrednek története 1741–1918. Szerk.: TINÓDI VARGA Sándor. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1930. 256.

*Megkezdődik a bérmálás. Az orosz éppen akkor adott le egy sortüzet a völgybe. Az egymásra ágaskodó hegyek tömkelegében a visszhang megsokszorozza a dörrenéseket. Oldalt kézigránát-gyakorlatot tartanak. A robbanások hatalmas hangja végigzúg a bérmálандók feje fölött.*⁸⁷

1917. június 30-án a 37. honvéd gyaloghadosztály fegyverzete és ütközetlétszáma a következő volt: gyalogság 7972 fő, 100 géppuska, 16 aknavető, 16 gránátvető, 6 gyalogsági ágyú, 24 ágyú, 35 nehézágyú és tarack, 10 hegyiágyú.⁸⁸

1917 júliusában a Kerenszkij-offenzíva idején, utoljára támadtak az orosz csapatok az Erdélyi fronton, mígnem ősszel megkezdődött az orosz alakulatok hátravonása a Tölgyesi-szorosból is, hiszen a februári, szentpétervári forradalom kitörése óta az orosz haderő fokozott mértékben demoralizálódott. Gyakoriak lettek a kölcsönös barátkozások is a két fél között. Az orosz katonák nem akartak többé harcolni. 1917 augusztusában előfordult, hogy egy frontra irányított orosz gyalogezrednek csupán a fele érkezett meg Száraz-völgytől keletre lévő gerincvonalra.

A m. kir. 37. honvéd gyaloghadosztályt 1917. július végén vonták ki a Tölgyesi-szorosból, helyét a miskolci cs. és kir. 15. gyaloghadosztály⁸⁹ vette át. Augusztus 6-án a seregtest elfoglalta az Égett-Butka 1385 magaslattal szembeni Szitás-tetőt 1318. Ezzel megszűnt az Égett-Butka veszélyeztetettsége.⁹⁰ A miskolci seregtest 1918. március végéig foglalt védőállást a Tölgyesi-szoros környékén.⁹¹

A cs. és kir. 72. gyaloghadosztály 1917-ben csupán állásharcokat folytatott, több ezredét átszervezték, majd kivonták az arcvonalból. A támogató cs. és kir. 31. gyaloghadosztály, kaposvári cs. és kir. 44. gyalogezrede a Gyilkos-tó partján fakápolnát építtetett a katonák számára, mielőtt átkerült volna a Putna-völgyébe. A gyergyószentmiklósi plébános is rendszeresen járt ki az arcvonalba, tábori miséket tartott, és bátorította a katonákat.

A cs. és kir. 31. gyaloghadosztály ezredeit augusztus végén vonták ki a Putna-völgyéből. A harcok elcsitulása a létszám fokozatos növekedésével járt az állandó kiegészítések miatt. A hadosztályba számos cseh nemzetiségű egyént osztottak

87 NÉMETH 1927. 126.

88 József főherceg 1926. 31.

89 József főherceg 1926. 484.

90 NÉMETH 1927. 158.

91 BIALOSKURSKI 1939. 235-237.

be a magyarok közé, azok megbízhatatlansága miatt. A kaposvári cs. és kir. 44. gyalogezred létszáma 1917. augusztus 25-én: 84 tiszt, 3353 fő legénység, ebből ütközetlétszám 75 tiszt, 2001 puska, 34 géppuska stb. Az ezred legsebezhetőbb védelmi vonala a Már-patak völgyében feküdt, ahol a Hegyes-tető 1502 magaslatról az oroszok ráláttak a védőállásokra.⁹²

1918 januárjára a kölcsönös ellenségeskedés teljesen megszűnt a két fél között a Tölgyesi- és Békás-szorosokban. Februárban az osztrák-magyar tüzérség lövegeinek tekintélyes részét kivontatták állásaikból. Az orosz katonák Moldvába húzódtak vissza, amelyet a háború elmúlt hónapjaiban teljesen feléltek. A román lakosság súlyos anyagi körülmények között viselte el az orosz szövetséges háborús erőfeszítéseit.⁹³ Ekkor Gyergyótölgyesre is bevonultak az osztrák-magyar csapatok, amely település teljesen romba dőlt 1916 ősze óta. A lakosság visszatelepítése is gondot okozott, mivel a házak fedél nélküliek voltak. A berendezési tárgyakat pedig hol az oroszok, hol az osztrák-magyar csapatok használták fel tüzelőanyag-nak.⁹⁴ A Gyergyói-medence is megszabadult májusra a beszállásolt katonáktól. A zavaros viszonyokat mutatta, hogy Gyergyószentmiklóson 1918. május 16-án Szócs Katalin, őrmester szeretőjével együtt lett öngyilkos, aki távozni kényszerült volna a városból. Szócs Lázár iparos feleségének ez alatt fia és férje is a harctéren tartózkodott.⁹⁵

Az osztrák-magyar csapatok zömét a régióból az olasz frontra irányították 1918 tavaszán, kihasználva az oroszországi válságot (Lenin és a bolsevikok hatalomra jutása 1917 végén). 1918. április végén távozott az 1917. augusztus 1-jétől gyalogsági tábornokká kinevezett⁹⁶ Kasimir von Lütgendorff is Gyergyóból. Utolsó aktsként a tölgyesi harcok emlékére a helyi települések összefogásával felállította a cengelléri hősi emlékművet, amely 12 m magas márványköoszlop volt, tetején

---

92 Ezen kívül rohamtanfolyamon vett részt 377 fő, és felállítottak egy 149 fős rohamszázadot is. A rohamszázadok, később rohamzászlóaljak, különlegesen kiképzett csapatok voltak, amelyek támadásban kulcsszerepet játszottak a seregtettek alárendeltségében.

93 HL 37. honv. gy. ho. 22. doboz (Hadműveleti csoport, Hadműveleti Naplók). Napló 1916.10.15-től 1917.06.30-ig. 177.

94 A hadosztály beosztott cs. és kir. gyalogezredei: szatmárnémeti 5., egri 60., munkácsi 65. és ungvári 66. ezredek.

95 BIALOSKURSKI 1939. 241.

96 *A volt cs. és kir. Lajos Győző főherceg 65. gyalogezred világháborús emlékalbuma*. Szerk.: RÉTI Béla. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1938. 60.

háromfejű sas alakkal. A követ Gyergyószárhegy biztosította, és az oszlopot a XXI. hadtest utászai építették fel. Csík vármegye alispánja az emlékművet Ditró község védelmére bízta levelében, mivel nem tudott jelen lenni az 1918. március 20-i avatáson.⁹⁷ Az emlékművön a következő felirat állt magyar és német nyelven, Lütgendorff gyalogsági tábornok emlékei szerint: „*Itt állott 1916. november 11-én Ő cs. és apostoli királyi felsége I. Károly császár és király, mint akkori trónörökös és Heeresfrontkommandans,*⁹⁸ *Arz gyalogsági tábornok hadseregparancsnokkal és a XXI. hadtest parancsnokával, báró Lütgendorff gyalogsági tábornokkal, a XXI. hadtest tölgyesi győzelmes ütközete alatt.*”⁹⁹ Még 1917 májusában Lütgendorffot Gyergyószentmiklós város díszpolgárává választotta, nemcsak a sikeres elhárító harcok miatt, hanem a lakosság visszatelepítésében nyújtott segédkezéséért is.¹⁰⁰

1917 decemberében Ausztria-Magyarország és Németország fegyverszünetet kötött Oroszországgal és Romániával, amit 1918 tavaszán békeszerződések követtek. A gyergyói térségben megkezdődött az újjáépítés és a lakosság maradék részének visszatérése. A XXI. hadtest katonái 1918 tavaszán a mezőgazdasági munkákba is bekapcsolódtak.¹⁰¹ A magyar állam segéllyel támogatta a polgári károsultakat, ami nem tartott sokáig, mivel 1918. november 12-én ismét átlépték a román csapatok a Békás- és Tölgyesi-szorosokban a határokat, azonban ekkor már az Osztrák-Magyar Monarchia romokban hevert,¹⁰² és egész Erdély rövidesen román megszállás alá került. A demoralizálódott román hadsereg katonái újra visszanyerték önbizalmukat, amit a várva várt egyesülés beteljesülésének érzése motivált.

Gyergyó-vidéke maradt a sok ezer keresztfával a hegyekben és a településeken. A magyar, német, román, orosz, lengyel, ruszin-ukrán, cseh, szlovák, türkmén, bosnyák, horvát és olasz nemzetiségű katonák fejfáit fokozatosan mosta el a XX. század. Az utókornak kegyelettel kell megemlékeznie az akkori generációk ál-

---

97 KURTZ Géza, KRISTÓFY Géza: *A cs. és kir. Albrecht főherceg 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Merkantil-Nyomda, Budapest, 1928. 197.

98 BIALOSKURSKI 1939. 250.

99 *Székely Napló*, XLVIII. (1918. május 14.) 73. sz.

100 *Székely Napló*, XLVIII. (1918. május 16.) 74. sz.

101 BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák-magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010. 219–221.

102 DJHR, fond 7, 4191/1918 sz.

dozatáról. Dăscălescu alezredes hitte, hogy a román nép egyesítéséért élete árán is küzdenie kell a Gyergyói-havasokban. Borza Béla százados Nyitráról azzal a gondolattal indult el, hogy hazáját, Magyarországot itt kell a Tölgyesi-szorosban megvédenie, akár az életét is feláldozva. A német katonák tudták, hogyha itt győznek, a Verdunnél tízezerrel hősi halált haló bajtársaikat menthetik meg a háború megnyerésével. Miközben orosz katona eshetett el legtöbb a térségben, róluk tudunk a legkevesebbet. Az oroszországi levéltárak mélyéről egyszer talán megtudjuk, hogyan érezte magát az egyszerű orosz legény, aki, miközben kitartott állásaiban és kitűnően harcolt, napról-napra jöttek az otthoni zűrzavaros hírek, fokozódott az éhezés, míg nem az otthon biztonságáért való aggodás haza nem rendelte 1917–1918-ban.

A mai generációknak az egyoldalúsággal kell harcolniuk. Akkor érünk fel a hősök lelki magasságához, ha képesek vagyunk a sírhantok felett őszintén kezet nyújtani egymásnak.

100 év elteltével, miközben a helyi lakosság emlékeiből egyre jobban kikopnak az események, a hegyek még mindig magukon viselik a harcok nyomait. Hősi temetők voltak Gyergyó vidékén: Maroshévíz-Zsákhegy 133 hősi halott (102 osztrák-magyar, 19 orosz, 12 német), Maroshévíz-Székpaták 771 (726 ismeretlen, 25 román, 20 osztrák-magyar), Gyergyóvárhegy 48 (román, olasz, orosz), Galócás 7 (4 ismeretlen, 3 román), Gyergyósalamás 7 (5 magyar, 2 román), Borszék környéke 133 (99 ismeretlen, 16 magyar, 9 német, 7 csehszlovák, 2 orosz), Gyergyóholló 96 ismeretlen, Bélbor környéke 115 (64 ismeretlen, 34 német, 7 magyar, 6 orosz, 4 román), Gyergyószentmiklós (városi köztemető) 215 (zömében magyar és német), Dancurás (Gyilkos-tó) 131 (110 magyar, 15 ismeretlen, 8 osztrák, 4 orosz, 2 román, 2 zsidó), Reczefalva környéke 40 német (további ismeretlen számú kereszt az erdőben), Gyergyóalfalu 8 (7 magyar, 1 osztrák), Gyergyószárhegy 10 magyar, Gyergyótölgyes és környéke 86 ismeretlen, Gyergyóbékás és környéke 1163 (875 orosz, 157 magyar, 89 román, 42 német).¹⁰³ A fenti adatokat a Román Hőskultusz Társaság állította össze a két világháború között. Még léteznek más adatok is, melyek ellentmondanak részleteiben a fenti számoknak. A nemzetiségi besorolás szintén pontatlanságokat tartalmaz, hiszen a német-osztrák, cseh-szlovák nemzetiség gyakran összekeveredik. Ha összesítjük az adatokat, 2963-ra tehető a nyilvántartott hősi halált halt katonák száma a térségben. A valóságban ennél jóval többen eshettek el. Béke poraikra!

---

103 Hadseregarcvonal-parancsnok.

Evenimente militare în Cheile Tulgheșului și Bicazului în timpul primului război mondial 1916-1917

În al treilea an al primului război mondial România a intrat în război de partea Antantei. Pe baza tratatului încheiat cu Puterile Aliate, pe 27 august 1916 Armata Română Regală a atacat Imperiul Austro-Ungar pe granița transilvăneană. Luptele au ajuns până în regiunea Giurgeului, unde regimente din cadrul Diviziei a 14-ea Infanterie au ținut presiunea sub ocupație timp de o lună. Cu sprijinul Germaniei, Austro-Ungaria a lansat un contraatac în urma căruia în primele zile ale lui octombrie 1916 trupele românești au fost respinse din zona Giurgeului până în pasurile Carpaților (Corpul de Armată XXI cezaro-crăiesc). După retragerea trupelor române, începând din 1 noiembrie 1916, locul acestora a fost preluat în Carpații Orientali de trupele rusești. Până în ianuarie 1918 trupe austro-ungare și rusești au dus lupte de poziție în zonă. În luptele din pasul Bicaz și pasul Tulgheș au luptat, în ambele tabere soldați de mai multe naționalități: maghiari, ruși, români, germani, slovaci. Evenimentele sunt prezentate din viziunea ambelor părți combatante, încercând astfel o apropiere a diferitelor memorii colective. Sperând într-o înțelegere reciprocă și realizarea în viitor a unor momente de comemorare la mormintele eroilor căzuți.

Military Events of the First World War in the Tulgheș and Bicaz Defiles (1916-1917)

In the third year of the first world war Romania entered the war on the Entente's side. According to the contract signed with the Allied Forces, the Royal Romanian Army attacked the Austro-Hungarian Empire on August 27th 1916 on its Transylvanian borderline. The fights reached the Giurgeu region as well, the Romanian 14th infantry division kept the Giurgeu basin under occupation for a month. Austria-Hungary launched a counter-attack with Germany's help, and in the first days of October 1916 the Austro-Hungarian troops fought off the Romanian ones to the defiles of the Carpathians (Austro-Hungarian XXI Army Corps). From November 1st 1916, after the Romanian troops retreated, their place was taken by the Imperial Russian Army's troops on the Eastern Carpathians' line. Austro-Hungarian and Russian troops fought a trench war until January 1918. In the Bicaz and Tulgheș defiles several nationalities fought within different armies: Hungarians, Russians, Romanians, Germans and Slovaks. The study presents battle events from the different perspectives of the fighting sides, trying to bring the collective memories of today's societies closer and hoping for a mutual understanding by the graves of their heroes.